

**TU'UN VÁ'A JIE'E'
JESUCRISTO SÁNI NTEE
MARCOS**

El Evangelio según San Marcos

**Mixteco del suroeste
del distrito de Tlaxiaco**

La Liga Bíblica

Las Sagradas Escrituras para Todos

*Las ilustraciones por Louise Bass son propiedad de
©The British & Foreign Bible Society, 1994.*

Primera edición 2003

Versión electrónica
San Marcos
*en el mixteco del suroeste del distrito de Tlaxiaco
ISO 639-3 meh*

©La Liga Bíblica, A.C., 2005
México, D.F.

TU'UN VÁ'A NTEE SAN MARCOS

Juan ya síkuánuté stékútu'ún re' nuun'
rá ñivi nuun' ñu'un sáin

1 Su'va nkijíé'é tu'un vá'a jie'e' Jesús, ya kúvi Cristo, ya ñani Ndiosí' re' tatúní' re' nuun' ñivi, jee kúvi re' se'ya Ndiosí'. ² Nkuvi sáni ya ntee Isaías. Isaías nkuvi iin tee, ya njíá'a Ndiosí' tu'un re' nuun'-u, tió chíji ví'í, ya káchí'-ó profeta. Ntee Isaías nuun' tutu' tu'un nkachi' Ndiosí' nuun' se'ya re':

¡Tiin kuéntá! Chi táji ñi' iin tee ñi' k'i'in' jín tu'un
ñi' xí'na ka' nsú ka' suvinú.

Jee satú'va re' rá ñivi chi kiji nú. Chi ánima' ñivi íyó
kuéntá' ichi jee íyó sátú'va-a maa sáva
nakuatá'ví raa Ito'o' raa.

³ ñin tachí' yu'ú tee ñi' k'i'in' jín tu'un ñi' kánajín-i
nuun' ñu'ún sáin nuun' ntuví ñivi:

“Satú'va rán maárán sáva koo mani' rán tiin rán
 Ito'o'-ó kuéntá' satú'va rán ichi kiji re'. Nasa'á
 naa' rán ichi kiaa re'.”

Sukuán ntee Isaías.

⁴ Nkuvi sáni ya ntee Isaías, chi nkenta Juan nuun' ñu'ún sáin jee síkuánuté re' rá ñivi. Jee stékútu'ún re' nuun' ráa ya kuanuté ráa ré nakani ini ráa jie'e' kuachi ráa jee kunikin' ráa Ndiosí'. Jee íyó nakani ini ráa sáva kuneká'nú ini Ndiosí' jie'e' kuachi ráa.

⁵ Rá ñivi kuaftin Judea jín ni'i ñivi ñuun ká'nú Jerusalén kéne ráa jiá'án' ráa teso'o ráa tu'un xiné'én' re'. Jee sáá nna'ma' ráa kuachi ráa nuun' Ndiosí', jee síkuánuté Juan ráa nuun' nute ká'nú Jordán.

⁶ Jee ñú'ún re' sa'ma lá'ví ya kúvi ixi camellú' jín ñin cinchu' ñiin yí'f' chíji-i. Jee nyaji'-i litoo' jín nuxi ñuñu' yúkú.
⁷ Nstekútu'ún-u nuun' rá ñivi:

—Yata' ni', kiji ñin ya kúñá'nú ka' nsú ka' nu'u', ya ntuné íyó ní'in ni' ñin tiñu lá'ví kúvi ni' kuéntá' musú' ké'en ñivi, ya kuiñi íté ni' jee nanaji ni' ñiin yí'f' nijian' yí'f' jie'e' re'. ⁸ Suvini' nsikuánuté ránó'ó jín nute, soo suvire' sikuánuté re' ránó'ó jín Tachi' í' Ndiosí', sáva ki'i re' ánima' rán —nkachi' Juan.

Jesús ñanuté

⁹ Jee rá kivi' yukuán, nkene Jesús ñuun Nazaret, ya tfin Galilea. Jee Juan nsikuánuté maa nuun' nute ká'nú Jordán.

¹⁰ Ni kuakene Jesús nuun' nute, kuísá nini' re' ya nine antiví nuun' néé' Ndiosí', jee Tachi' í' Ndiosí' vaji kuun nuun' re' kuéntá' ñin paloma. ¹¹ Jee nka'an' ñin tachi' yu'ú ne sükún jee nkachi'-i:

—Suvinú ví se'ya ni' ya ñúnúun ni' jee kúsí ini ni' né'yá ni' nó'ó.

Nnukú Satanás sikúvi re' ini Jesús

¹² Jee má hora yukuán, Tachi' í' Ndiosí' ntaji re' Jesús kuá'an'-a nuun' ñu'ún sáin nuun' ntu ñivi. ¹³ Jee Jesús nnee' re' yukuán uvixiko kivi', jee Ito'o' tachi' kini naní Satanás nnukú-u nsikúvi-i ini Jesús, sáva kaníjiá re' maa, nékúvi, soo ntu nkúvi. Jee nnee' re' nuun' íyó rá kiti yúkú. Jee rá najiá'á í' Ndiosí' rá kúvi ángel' nchineí ráa Jesús.

Nkijíé Jesús tínu re' rá ñuun tñn Galilea

14 Sáa ntiin ráa Juan nchi'i ráa maa vekaa, jee ña'an' Jesús ñuun Galilea stékútu'ún re' tu'un vá'a Ndiosí', [jie'e' naja tátúní' Ndiosí'], 15 jee nkachi' re':

—Ya nkenta kivi' ñani Ndiosí', ya vakuyatin tátúní' Ndiosí' nuun' ñivi. Nakani ini rán jee inu ini rán tu'un vá'a Ndiosí', naní evangelio.

Kána Jesús kumi' rá tee tñn tiaká

16 Jee sáa kuajia'a Jesús yu'ú nteñú'ún Galilea, jee nini' re' Simón jín ñani'-i Andrés. Ya síkéne ráa ñunu tiu've ráa nuun' nteñú'ún, chi kúvi rá tee tñn tiaká. 17 Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Kunikin' rán kutá'án rán jín nu'u'. Jee sa'á ni' ránó'ó tee, ya sikívi rán ñivi na'á Ndiosí', kuéntá' rá tee tñn tiaká —nkachi' re' nuun' ráa.

18 Jee ntañú'ún kuiti' nxinóo ráa ñunu tiu've ráa, jee nchinikin' ráa re'.

19 Jee nika Jesús yaku' ni ka', jee nini' re' Jacobo jín ñani'-i Juan, rá se'ya Zebedeo. Nú'ún ráa ini barkú', jee nása'á ráa rá ñunu tiu've tñn tiaká. 20 Jee kuíntañú'ún nkana Jesús ráa kunikin' ráa re'. Jee nxinóo ráa tátá' ráa Zebedeo ini barkú' jín rá musú' ráa, jee nchinikin' ráa Jesús.

ñn tee ya yí'í tachi' káni maa

21 Jee nkivi ráa jín re' ñuun Capernaum. Jee sátu' ya kúvi kivi' nájiáví rá ñivi Israel, nkivi ráa veñu'un lúlí, naní sinagoga, nuun' kútútú rá ñivi Israel jee nxiné'én' re'. 22 Jee ntiví xá xini' rá ñivi sáa xiné'én' re' ráa, chi xiné'én' re' kuéntá' ñn ya nisotíñú, jee kúvi tátúní' re' nuun'-ó, ntuví kuéntá' xiné'én' rá mestrú' naní escribas ya xiné'én' ráa ley Ndiosí' ya ntee Moisés.

23 Jee ntañú'ún kuiti' niyo ñn tee ya yí'í tachi' káni maa ini veñu'un lúlí ráa. Jee nkanajín-i nsa'á tachi' káni, jee nkachi'-i:

24 —¿Nachi káni nú maánú nteñu rán', Jesús ñuun Nazaret! ¿Á vaji nú xináán' nú ránu'u'? Jíní' va'a ni' né ñn kúvi nú. Nó'ó vá ii' ya vaji nuun' Ndiosí' —nkachi' tachi' káni.

25 Jee nkuxeen Jesús nuun' tachi' káni vá, jee nkachi'-i: —¡Kasi' yu'ú nú jee kene nú re'! —nkachi' Jesús.

26 Jee ña'niyi'í tachi' kíni vá re', jee nkanajín k'ó'ó re', jee nkene-e re'.

27 Jee ni'i rá ñivi ntivi' xá xíni' raa, jee jikátu'un ñin inka raa tá'an raa:

—¿Ná kúvi ya'á? ñin tu'un jiáá xiné'én' Jesús nuun'-ó jín tiñu niso re', jee tátuní' re' ne nuun' rá tachi' kíni jee kánjiá raa re' —nkachi' ñin inka raa.

28 Jee kuíntañú'un ñetenuun tu'un jie'e' Jesús ni'i kuatñin ñuun Galilea.

Jesús xínúvi re' náchiso Pedro

29 Jee kuíre nkene Jesús ini veñu'un lúlí jín Jacobo jín Juan. Jee kuá'an' raa ne ve'i Simón jín Andrés. 30 Jee náchiso Simón káá nuun' íto, jee yí'í kiji ña. Ntañú'un kuiti' nkachi' raa nuun' Jesús jie'e' ña. 31 Iñajee Jesús nkuyatin re' nuun' ña, jee ntiin re' na'á ña, jee nxinákoo re' ña. Jee ñakuñi' kiji ña, jee suviña kuísá nchisó ya kaji' raa nuun' raa.

Jesús xínúvi re' kue'e' rá ñivi kú'ví'

32 Sáa nkuneñu'un, ya nta'an' nkanií', jee nkiji rá ñivi jín ni'i rá kú'ví' jín rá ñivi yí'í tachi' kíni nuun' Jesús. 33 Jee ni'i rá ñivi ñuun vá nkuítutú raa yuvé'í. 34 Jesús nxinúvi re' kue'e' rá ñivi kú'ví' nó'o ké'in nuun' kue'i', jee kue'e' rá tachi' kíni ntava' re' jee kuá'an' raa. Jee ntuví njiá'a re' ka'an' rá tachi' kíni vá, chi ya jíní' va'a raa né ñin kúvi re'.

Stékútu'un Jesús nuun' rá ñuun tñin Galilea

35 Jee níkin xá nñakoo Jesús jee nkene-e kuá'an'-a nuun' ntuví ñivi sáva nakuetu-u nuun' Ndiosí'. 36 Jee Simón jín rá ñivi kútá'an' jín re' kuá'an' raa nñanukú raa Jesús. 37 Jee sáa nñani'in' raa re', nkachi' raa nuun' re':

—Ñi'i ránu'u' nánukú rán' nó'ó.

38 Soo suvire' nkachi' nuun' raa:

—Ko'on'-órán nuun' inka rá ñuun káá yatin, sáva suni stékútu'un ni' yukuán, chi jie'e' saáva vaji ni'.

39 Jee ñikóté Jesús nuun' ni'i kuatñin Galilea, jee stékútu'un re' ini ni'i rá veñu'un lúlí yukuán, jee ntají íká re' rá tachi' kíni yí'í raa ñivi.

Xínúvi Jesús ìin t̄ee nó'ò kue'ì' t'é'yú' ñiin yā naní lepra

40 Jee ìin t̄ee nó'ò lepra yā t'é'yú' ñiin nkuyatin-i nuun' Jesús, jee ñakuiñi íti-i jee nkachi'-i nuun' re':

—Ré kuíni nú, kuvi xinóo nú kue'ì' nì'.

41 Jee nkuná'ví ini Jesús maa, jee ntee re' na'á re' jee nkakì'i re' maa, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Kuíni nì'. Núnoo kue'ì' nú.

42 Jee kuísá nkuiyo kue'ì' lepra vá jee nnunoo re' nuun' kue'ì' vá.

43 Jee nnachuichí Jesús maa, jee ntatúní' ñá'nú re' nuun'-u:

44 —Ni ìin nuun' ráa koto káchí' nú yā nkuvi. Soo kuá'án jee stúvi nú maánú nuun' sutu', jee soko' nú ìin lanchi, sáni ntatúní' Moisés, sáva kuni' ráa yā ya nnuvi va'a nú —nkachi' re' nuun'-u.

45 Soo kuá'an' t̄ee vá jee nkijíé' nnakani ví'í-i nuun' ni'í rá ñivi. Jee ñetenun tu'un jie'e' yā nkuvi yukuán, saáva ntu nkúvi ka' kivi nijin' Jesús nuun' ni ìin rá ñuun. Chisa' ñikónúun iyo re' nuun' ñu'ún sáin, jee nkiji rá ñivi ne ntáká ichi nuun' re'.

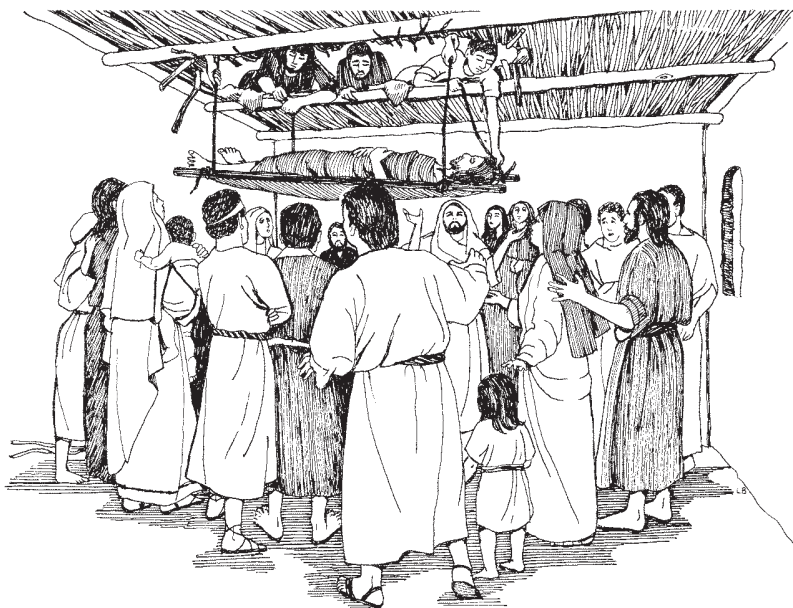
Jesús xínúvi ìin t̄ee yā ntu kúvi kanta'

2 ¹ Sáa njia'a yaku' kivi', Jesús nkivi tuku ñuun Capernaum. Jee nteso'ò ráa yā néé' re' ve'i. ² Jee nnutútú ví'í ñivi yā ya ntuví ka' nuun' kuiñi ráa ini ve'i, ni yuvé'í, jee káchí' re' tu'un Ndiosí' nuun' ráa. ³ Jee nkiji rá ñivi jín ìin yā kú'ví' yā ntu kúvi kanta' nuun' Jesús. Jee kumí' t̄ee nniso maa. ⁴ Jee ntu kúvi kenta ráa jín re' nuun' Jesús, chi ññ ví'í ñivi. Saáva nnanee' ráa ntí xini' ve'i nuun' ññ Jesús. Jee sáá nine yukuán, jee yukuán nsikúun ráa tunchisó yósó' t̄ee ntu kúvi kanta' vá. ⁵ Sáa nini' Jesús yā nkunéi ini ráa re', nkachi' re' nuun' yā ntu kúvi kanta' vá:

—Se'ya maání'. Ya nneká'nú ini nì' nó'ó jie'e' rá kuachi nú —nkachi' re'.

⁶ Yukuán néé' rá Mestrú' ká'vi ni yā xiné'én' ráa ley yā ntatúní' Ndiosí', jee naní ráa escribas, jee nka'vi ini ráa:

⁷ “¿Nachi ká'án' t̄ee ya'á sukuán? Ká'án' re' tunívá'a né'yá re' Ndiosí'. Chi ¿né ìin vá kúvi kuneká'nú ini jie'e' kuachi rá ñivi, rújan? Chi métú'ún xíní' Ndiosí' vá íyó kúvi kuneká'nú ini jie'e' kuachi rá ñivi” nka'vi ini ráa.

⁸ Jee kuísá nkuká'nú ini Jesús yá ká'vi ini raa sukuán, jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Nachi ká'vi ini rán sukuán, rújan? ⁹ ¿Né iin vá ntu víjí ká' kachi'-ó, rújan? ¿Á kachi'-ó nuun' tee ntu kúvi kanta', ya nneká'nú ini nì' nó'ó jie'e' rá kuachi nú? Áxí ¿á kachi'-ó nuun'-u: “nakoo, nake'en tunchísó nú, jee kaka”? ¹⁰ Soo maání!, yá nkenta kúvi nì' se'ya ñivi, stúvi nì' nuun' rán, sáva kuká'nú ini rán yá nisotíñú nì' sáva kuneká'nú ini nì' jie'e' rá kuachi ñivi.

Jee nkachi' re' nuun' tee ntu kúvi kanta':

¹¹ —Nuun' nú kachi' nì': Nakoo, nake'en tunchísó nú jee kuáno'on' ve'i nú —nkachi' re' nuun'-u.

¹² Iñajee nnaqoo-o, jee nnake'en-e tunchísó-o, jee nkene-e ichinúún' ñi'í raa. Saáva ñi'í raa ntiví xini' raa, jee nnaquetú'ún raa Ndiosí', jee káchí' raa:

—Ntiáné kuni'-ó tiñu su'va —nkachi' raa.

Kána Jesús Levi

¹³ Jee kuá'an' tuku Jesús yu'ú nteñú'ún. Jee nkuyatin rá ñivi nuun' re', jee nxiné'én' re' raa tu'un Ndiosí', ¹⁴ Sáa kuajia'a re', jee nini' re' iin tee naní Levi, se'ya Alfeo, néé'-e

vetínú nuun' chúnáán ráa xu'ún impuesto. Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kunikin' nu'u'.

Iñajee nñakuiñi' Levi jee nchinikin'-i re'.

15 Jee sukuán nkuvi ni néé' Jesús yájí'-i ini ve'i Levi. Jee yukuán néé' kue'e' ví'í rá tee tñn xu'ún impuesto jín rá tee ntu síkúnkuvi va'a tu'un tátúní' rá tee xiné'én ley Moisés. Jee néé' ráa yájí' nkáá ráa jín Jesús jín rá tee súkuá'a jín re', chi kue'e' ví'í ráa nikin' maa. 16 Rá tee xiné'én' ley Moisés, ya naní ráa escribas, jín rá tee yí'í nuun' grupo fariseo, jee sáá nini' ráa ya yájí' Jesús jín rá tee ntu síkúnkuvi va'a ley jín rá tee tñn impuesto, jee nkachi' ráa nuun' rá tee súkuá'a jín re':

—¿Nakui chi yájí' mestrú' rán jín rá tee tñn impuesto jín rá tee kuachi'?

17 Sáá nteso'o Jesús ya'á, jee nkachi'-i nuun' ráa:

—Rá ñivi íyó va'a ntu jiniñú'ún ráa tee tátán, chisa' rá kú'ví' ví'í rá jiniñú'ún ráa maa. Nsá vaji ni' kana ni' rá ñivi naa' nuun' Ndiosí', chisa' vaji ni' kana ni' rá ñivi kuachi' sáva nakani ini ráa jee kivi' ráa na'á Ndiosí', —nkachi' Jesús.

Nikatu'ún ráa Jesús jie'e' ya kune nite'

18 Jee íyó nite' rá tee súkuá'a jín Juan jín rá tee súkuá'a jín rá fariseo, sáva kuneñu'un ráa Ndiosí'. Jee nkenta rá ñivi nkachi' ráa nuun' Jesús:

—Rá súkuá'a jín Juan jín rá súkuá'a jín rá fariseo íyó nite' ráa, soo ¿na' kúvi chi rá tee súkuá'a jín nú ntuví' néé' nite' ráa? —nkachi' rá ñivi vá.

19 Nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Á kuvi kune nite' rá ñivi kútá'án jín tee sukuán táná'á, ni néé' re' jín ráa, rújan? Ntuví, chi ni néé' re' jín ráa, jee ntu kúvi koo nite' ráa. 20 Soo kenta rá kivi', jee siíyo ráa tee sukuán taná'á. Saájee kune nite' rá ñivi kútá'án jín re', rá kivi' yukuán. 21 Ni iin ntu náchu'un kuté sa'ma jiáá nuun' iin sa'ma tú'ú nté'ne'. Chi naniyi sa'ma jiáá vá jee nátá-a vá, jee kuká'nú ka' nuun' nté'ne' sa'ma tú'ú vá. 22 Jee ni iin ntu chú'un nixi' uva jiáá ini ññn tú'ú, chi ntu kúvi ka'a'-a ka', Chi kítí' tiuun' nixi' uva jee sté'né' nixi' uva ññn tú'ú. Jee naan' nixi' uva jín ññn vá. Soo chú'un ráa nixi' uva jiáá ini rá ññn jiáá —nkachi' Jesús.

**Rá tee súkuá'a jín Jesús tú'un ráa ñin uvì'
yoko trigú' kivì' nájiávi'**

²³ Jee sukuán nkuvi ñin kivì' nájiávi. Kuajia'a Jesús nteñu rá tata' trigú'. Jee ni kuajia'a rá tee súkuá'a jín re' nkijie'é ráa tú'un ráa yoko trigú'.^a ²⁴ Jee rá fariseo nkachi' nuun' re':

—¿Kuneyá! ¿Nakui chi sá'a rá tee súkuá'a jín nú sukuán? Chi ntu jiá'a ley Moisés ya satíñú ráa sukuán kivì' nájiávi.

²⁵ Soo nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Á ni ntiané ka'vi rán nuun' tutu' niso tu'un Ndiosí', ná nsa'á David yana'án ví'í, sáá nkumani' nuun' re' ya kaji' re', jee nisoko re' jín rá tee nkutá'án jín re', rúja? ²⁶ Jee nkivi David ini ve'i Ndiosí', rá kivì' nkuvi Abiatar sutu' ñá'nú. Jee nyaji' re' ixtatílá' ii', yósó' nuun' íyó xika maá Ndiosí'. Jee ixtatílá' vá, ntuné kuvi kaji' rá ñivi maa, sáni káchí' ley vá. Kuachi rá sutu' vá íyó kuvi kaji' maa. Jee suni njia'a David maa nuun' rá tee nkutá'án jín re'.

²⁷ Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Nsa'á Ndiosí' kivì' nájiávi sáva kuvi ya vá'a nuun' rá ñivi. Soo nsá nsa'á re' rá ñivi sáva yíñú'ún ráa kivì' nájiávi vá ne kuno'o ráa. ²⁸ Saáva suvini', ya nkenta kúvi ni' se'ya ñivi, kúvi ni' Ito'o' rá kivì' nájiávi, ya kúvi kachi' ni' ná kúvi sa'á-órán kivì' vá —nkachi' re'.

Ñin tee na'á nnachi

3 ¹ Nkivi tuku Jesús ñin veñu'un lúli, jee yukuán yí'í ñin tee na'á nnachi ya ntu tékú' vá. ² Náni ráa Jesús sáva kuni' ráa ré xinúvi re' ñivi kivì' nájiávi, sáva ni'in' ráa ya kuvi xikóñá'án ráa re'.

³ Jee nkachi' Jesús nuun' tee na'á nnachi:

—Nakuiñi' ma'ñú ráa.

⁴ Jee nkachi'-i nuun' ráa:

—¿Ná kúvi ya yínetu' ley sa'á-ó, rúja? ¿Á kuvi sa'á-ó ya vá'a áxí sa'á-ó ya ñivá'a, rúja? ¿Á sikáku-ó áxí ka'ni'-ó? —nkachi' Jesús nuun' ráa.

---

^aNOTA:Ley Ndiosí' ya ntee Moisés káchí'-i ya ñin ñivi kúvi tu'un-u yoko sáva kaji'-i, ni kuajia'a-a nuun' ñu'ún inka ñivi retú jisoko-o. Soo ntu kúvi nake'en-e ya no'on' jín-i.

Soo níin nkuvi ráa. ⁵ Nákuné'yá xeen' Jesús nuun' ráa jee nkukuéká ini re' jie'e' ya ni'in ini ánima' ráa. Jee nkachi' re' nuun' tee yukuán:

—Sikáá' na'á nú.

Jee nsikáá'-a na'á jee nuvi-i.

⁶ Soo sáá nkene rá tee yí'í grupo fariseo, jee kuíntañú'ún nmatú'ún ráa jín rá ñivi íñí jín Herodes sáva ka'ni' ráa Jesús.

Ñivi kué'e' íñí yu'ú nteñú'ún

⁷ Jee Jesús jín rá tee súkuá'a jín re' kua'an' ráa yu'ú nteñú'ún. Jee kué'e' rá ñivi Galilea nchinikin' ráa re'. Jee nkenta kué'e' rá ñivi Judea, ⁸ jín ne ñuun ká'nú Jerusalén, jín rá ñuun tñn Idumea, jín ne íyo ka' yu'ú nute ká'nú Jordán, jín ne rá ichi ñuun Tiro jín ñuun Sidón, sáva kuné'yá ráa re', chi nteso'o ráa rá tiñu vá'a sá'á re'. ⁹ Jee ntatúní' re' nuun' rá tee súkuá'a jín re', ya koo yatin ñn barkú' nuun' re' sáva kivi kivi re' ini-i, sáva ntu náku'ni' rá ñivi kué'e' re'. ¹⁰ Chi kué'e' rá ñivi kú'ví' nxinúvi re' jee ntáká rá ñivi nó'o tunkú'ví' chínatá'án ráa sáva kakí'i ráa Jesús. ¹¹ Jee rá ñivi yí'í tachí' kíni, sáá nini' ráa re', nstuví' ráa maáráa ichinúún' re', jee kánajín ráa:

—Suvínú kúvi se'ya Ndiosí'.

¹² Soo ntatúní' xichi' Jesús nuun' ráa ya koto stúvi ráa né ñn ví re'.

Nkaji Jesús uxuvi' tee sáva kivi ráa apóstol ya chuichí re' ráa

¹³ Jee ñankaa Jesús ñn yuku, jee nkana re' rá tee kuíni re' kiji ráa nuun' re'. Jee ña'an' ráa nuun' re'. ¹⁴ Jee ñani re' uxuvi' tee sáva kutá'án ráa jín re' jee sáva chuichí re' ráa k'i'in' ráa stekútú'ún ráa tu'un Ndiosí'. ¹⁵ Jee njia'a re' tiñu nuun' ráa, sáva xinúvi ráa rá ñivi kú'ví', jee sáva taníkín ráa rá tachí' kíni yí'í ñivi. ¹⁶ Jee ñani re' rá uxuvi' tee ya'á. Kúvi ráa:

Simón, yá nsikúnání re' Pedro;

¹⁷ Jacobo;

jín ñani re' Juan, rá kúvi se'ya Zebedeo, ya
nsikúnání Jesús ráa boanerges, ya kuíni kachi'
se'ya tajia;

¹⁸ jín Andrés;

Felipe;

Bartolomé;

Mateo;

Tomás;

jín Jacobo se'ya Alfeo;

Tadeo;

jín Simón ya ñiñi re' jín rá tee kúvi Cananista;

19 jín Judas Iscariote ya nxikó yu'u'-u Jesús nuun' rá ñivi íñí raa siki' re'.

**Xíkóná'án rá ñivi Jesús ya káchí' raa yá
níso re' tiñu jiá'a tachi' káni**

Jee kuire nkenta Jesús iin ve'i, 20 jee kue'e' ñivi nkutútu tuku. Saáva ntu nkúvi kaji' Jesús jín rá uxuvi' tee. 21 Sáa nteso'o rá tá'án ve'i Jesús jie'e' ya'á, jee kuá'an' raa sáva tiin raa re', chi káchí' rá ñivi ya sáná xíni' re'. 22 Suni nkenta rá tee xiné'én' ley, rá naní escribas. Nkiji raa ne ñuun ká'nú Jerusalén, jee nkachi' raa:

—Satanás, ya kúvi ito'o' rá tachi' káni, naní Beelzebú, yí'í re' ini tee vá. Maáa njiá'a tiñu nuun' tee ya'á, jee kúvi taníkn re' rá tachi' káni —nkachi' raa.

23 Jee nkana Jesús rá ñivi, jee nnakani re' iin tu'un, ya kúnkunuún, nuun' raa:

—¿Naja kúvi taníkn Satanás maá Satanás, rújan? 24 Retú rá ñivi iin nación sá'á sñn raa maá raa jee kenta siki' tá'án raa, jee nkuní'in nación vá. 25 Jee retú iin tá'án ve'i sá'á sñn raa maá raa jee kenta raa siki' tá'án raa, nkuní'in tá'án ve'i vá.

26 Jee suni sukuán retú rá tachi' káni yí'í raa xintíin Satanás, sá'á sñn raa maá raa jee kenta re' siki' maá raa, nkuní'in re', saájee ya nkenta jínu kinaan' re'. 27 Ni iin ntuná' kuvi kivi ve'i iin tee nakui', sáva sakuí'ná-a nantíñú re', chi xí'na íyó ku'ni' ñivi vá re'. Sukuán jee kuvi sakuí'ná-a rá nantíñú ve'i re'.

28 Máa naa' vá káchí' ni' nuun' rán, ya Ndiosí' kuneká'nú ini re' jie'e' ntáká nuun' kuachi rá ñivi, jín rá tu'un nívá'a ka'an' ñivi siki' Ndiosí'. 29 Sóo né ni iin ya ká'án' tu'un nívá'a siki' Tachi' íí' Ndiosí', ni nsá' koo tunká'nú ini-i, chi siki' raa kingo kuachi vá nínkání.

30 Nkachi' Jesús sukuán chi nkachi' rá ñivi, ya yí'í tachi' káni maa.

Náná' Jesús jín rá ñani' re'

³¹ Jee nkenta náná' Jesús jín rá ñani' re', jee sáá íñfí raa chíké'i, jee ntají raa ya kíkana maa. ³² Jee rá ñivi ñikotíyu néé' xiín Jesús, nkachi' raa nuun' re':

—¡Teso'o! Náán' nú jín rá ñani' nú íñfí raa chíké'i jee nánukú raa nó.

³³ Soo maáa nñaxiníkó-o:

—¿Né ñin kúvi náán' nì' jín rá ñani' nì', rújan?

³⁴ Jee nñakune'yá re' rá ñivi ñikotíyu' néé' xiín re' jee nkachi'-i nuun' raa:

—Ya'á ví náán' nì' jín rá ñani' nì'. ³⁵ Chi né ni ñin ñivi ya sa'á-a ñakuá' kuíni Ndiosí', yukuán ví ñani' nì' jín ku'va nì' jín náán' nì' —nkachi' re'.

Tu'un ya kúnkunuún ká'án' ya nákani Jesús jie'e' tee xínává' nikin

4 ¹ Jee nkjié'é tuku Jesús xiné'én' ré' nuun' rá ñivi yu'ú nteñú'ún. Jee nkutútú ví'í ñivi nuun' re', saáva nkivi Jesús ñakunee' re' ini ñin barkú' ya ñú'ún nuun' nteñú'ún. Jee ntáká rá ñivi néé' yu'ú nteñú'ún. ² Inñajee nxiné'én' ví'í re' tu'un nuun' raa jín rá tu'un ya kúnkunuún ká'án'. Sáá xiné'én' re', jee nkachi' re':

³ —¡Teso'o rán! ñin tee nkene re' xínává' re' nikin. ⁴ Jee sáá nxínává'-a nikin, jee ké'ín nikin ñete' ini ichi. Jee nkenta rá saa' jee nyaji' rátí' maa. ⁵ Inka ká' rá nikin ñete' nteñu yuu' nuun' ntuví ví'í ñu'un. Ntañú'ún kuiti' nta'vi' nikin yukuán chi ntuné íyó kókún ñu'un. ⁶ Soo sáá ntun' nkanii' jee nkayu' raa, chi ntuví ví'í yo'o-o, jee nnachi-i. ⁷ Inka ká' rá nikin ñete' nteñu rá yuku' iñu. Jee ña'nu rá yuku' iñu jee ñasi' raa nuun'-u. Saáva ntu njiá'a-a tata'. ⁸ Rá inka ká' nikin ñete' nuun' ñu'ún vá'a jee njiá'a-a tata' vá'a. Nta'vi'-i, jee ña'nu-u, jee ta ñin njiá'a-a oko' ují', jín uní' xiko, jín cientú' nikin ká'.

⁹ Jee nkachi' Jesús:

—Rá íyó so'o, teso'o va'a rán.

Na jie'e' chi nákani Jesús rá tu'un vá ya kúnkunuún ká'án'

¹⁰ Jee sáá nxinóo maá rá ñivi Jesús, jee rá ñivi nkinoo ká' jín rá uxuvi' tee ñikatu'ún raa maa ná kuíni káchí' tu'un vá.

¹¹ Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Nuun' ránó'ó vá ntaji Ndiosí' tu'un re' ya nyise'i, ya najá tátúní' Ndiosí' nuun' ñivi yí'í na'á re'. Soo nuun' rá inka ka' ñivi, ntáká tu'un jiá'a-a nuun' ráa kúvi tu'un ya kúnkunuún ká'án'. ¹² Saáva

súnika' né'yá ráa, soo ntu túvi-i nuun' ráa.

Jee súnika' tésó'o ráa, soo ntu jiáku'un ini ráa.

Sáva nsá níko ini ráa sáva nsá kuneká'nú ini Ndiosí' jie'e' kuachi ráa

—nkachi' Jesús.

Ná kúní' káchí' tu'un jie'e' tee xínává' nikin

¹³ Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Á ntu jiáku'un ini rán tu'un ya'á ya kúnkunuún ká'án'? ¿Ré ntuví jiáku'un ini rán ya'á, najá kiku'un ini rán ni'í rá inka ka' tu'un ya kúnkunuún ká'án', rújan? ¹⁴ Tee xínává' nikin kúvi kuéntá' iin tee stékútu'un tu'un vá'a Ndiosí'. ¹⁵ Jee sava ñivi kúvi ráa kuéntá' íyó ñu'un káá ini ichi vá nuun' xínává' re' nikin. Jee sáá tésó'o ráa tu'un vá, jee ntañú'un kuití' vaji ito'o' tachí' kíni, naní Satanás, jee ixtá-a tu'un ya njia'a tee vá nuun' ráa.

¹⁶ 'Jee suni sukuán sava rá ñivi ka' kúvi kuéntá' rá íyó nteñu yuu' nuun' ntaji nikin. Sáá tésó'o ráa tu'un vá'a Ndiosí', jee kúsí ini ráa, jee kuísá tñn ráa maa. ¹⁷ Soo ntu kué'e' yo'o ráa, jee ntu kúní'in ráa. Sáá tá'án' ráa tunó'ó, áxí sáá jito u'vì' ñivi ráa, jie'e' tu'un vá, níko yatá' ini ráa kunikin' ráa Ndiosí'.

¹⁸ 'Jee sava rá ñivi ka' kúvi kuéntá' rá íyó nteñu rá yukú' iñu nuun' ntaji nikin. Suviráa kúvi rá tésó'o tu'un vá, ¹⁹ soo ní'ví ví'í ini ráa jie'e' rá íyó ñiví ya'á. Jee kuíni ráa kukúká ráa jee su'va xíná'ví ráa maáráa, jee kuíni ví'í ráa inka nantíñú. Jee ni'í ya'á ya ñú'un ini ráa jee jiásí' ya'á tu'un vá'a Ndiosí', jee ntu jija ráa jín tu'un vá, kuéntá' ntu kenta ku'va nikin tata'.

²⁰ 'Soo rá inka ka' ñivi kúvi ráa kuéntá' rá íyó nuun' ñu'un vá'a nuun' ntaji nikin. Suviráa kúvi ya tésó'o tu'un vá'a Ndiosí', jee tñn ráa tu'un vá. Jee maáráa kúvi kuéntá' jiá'a-a tata' vá'a ya ta iin nikin jiá'a okouji', jín unixiko, jín cientú' nikin ka'.

Tu'un ya kúnkunuún ká'án' jie'e' kantíl

²¹ Jee suni nkachi'-i nuun' ráa:

—¿Á nsá vaji ráa jín iin kantíl, sáva tuví ráa maa chiji iin tie'en' áxí chiji iin ito, rújan? Soo ntuví. Chisa' chísó súkún

ráa maa, rúja. ²² Chi ñi'í rá yíyu'u tuvi nuun' nijin'. Jee suni ñi'í rá yísé'í kenta nuun' nijin'.

²³ 'jRetún né ni ñin ñivi íyó so'o, jee tesó'o va'a-a!

²⁴ Jee suni nkachi'-i nuun' ráa:

—jTiin kuéntá' va'a rán tu'un Ndiosí' ya tésó'o rán! Naja kuá' ñúkú'vá tñn rán tu'un Ndiosí', su'va taji re' nuun' rán ya kiku'un ini rán. Suni sukuán taji re' ka' nuun' rán. ²⁵ ñin ñivi ya ntñn tu'un vá'a Ndiosí', ku'va re' ka' kiku'un ini-i. Soo ñin ñivi ya ntu ntñn tu'un vá, jee ne tu'un ya jiáku'un ini-i kanee re' maa nuun'-u —nkachi' Jesús.

Tu'un ya kúnkunuún ká'án' jie'e' rá nikin jiá'nu

²⁶ Jee suni nkachi' re':

—Su'va tátúní' Ndiosí' nuun' ñivi yí'í na'á re'. Kuéntá' ñin tee xínává' nikin nuun' ñu'ún. ²⁷ Jee kixí' re' yakuáá' jee nákoó ré' nuví, jee tá'ví' rá nikin, jee jiá'nu ráa, jee suvire' ntu jíní' sáá kúvi su'va. ²⁸ Jee maá nuun' ñu'ún vá xtá'ví' tata'. Xí'na tá'ví' yava', saájee kénta yoko, jee kuíre chítú ini yoko vá jee jíjia nikin. ²⁹ Ré nkenta kuvi nikin nijia, jee nake'en ráa maa jín yuchi' kanchú', chi ya nkenta tiempú' nake'en tata'.

Tu'un ya kúnkunuún ká'án' jie'e' nikin maá lúli xá

³⁰ Jee suni nkachi' Jesús:

—¿Na jie'e' kúvi ya sánuún-ó jín naja tátúní' Ndiosí' nuun' ñivi yí'í na'á re'? Áxí ¿né ñin tu'un kuvi nakani-ó ya kúnkunuún ká'án' jín-i? ³¹ Su'va tátúní' Ndiosí' nuun' ñivi yí'í na'á re'. Íyó kuéntá' íyó ñin nikin mostaza maá lúli xá, ya lúli ka' nsú ka' ntáká nuun' nikin xínává' nuun' ñu'ún. ³² Soo ré nxínává' maa, jee jiá'nu-u, jee kénta kuká'nú-u ka' nsú ka' ñi'í rá yuku', jee kénta jíkó' nayúku'-u, jee rá saa', ya náva súkún, kuvi ki'í ráti' nuun' kátí-i —nkachi' Jesús.

Ñakuí chi nñakani Jesús rá tu'un ya kúnkunuún ká'án'

³³ Kue'e' rá tu'un ya kúnkunuún ká'án' su'va, nxiné'én' re' tu'un Ndiosí' nuun' ráa, ñakuá kúvi kiku'un ini ráa. ³⁴ Ntáká íchí nka'an' re' jín ráa, nkachi' re' rá tu'un ya kúnkunuún ká'án'. Soo nkachi' sñn re' nuun' rá tee, ya súkuá'a jín re', ná kuíni káchí' ntáká rá tu'un vá.

Jesús xínúmá' tachi' xéén' jín nute kántá'

³⁵ Sáá nkuaa' kivi' yukuán, nkachi' Jesús nuun' rá tee súkuá'a jín re':

—Jia'a-ó íyo ka' yu'ú nteñú'ún.

³⁶ Jee nxinóo ráa rá ñivi kue'e' jee kuá'an' ráa jín re' jín barkú' ñú'ún re'. Jee nkutá'an inka ka' rá barkú' jín re'. ³⁷ Jee nkenta iin tachi' ní'in xéén'. Jee nute jísó' nkani ni'in nuun' barkú', saáva vaji chítú nute ini barkú'. ³⁸ Soo nkixi' re' nuun' iin sa'ma ini yata' barkú'. Jee nxinóto ráa re', jee nkachi' ráa nuun' re':

—¡Mestrú! ¿Á ntuná' jítú ini nú ya kuvi'-ó?

³⁹ Nnoto re' jee nkuxeen re' nuun' tachi' ní'in jee nkachi' re' nuun' nteñú'ún:

—¡Numa! ¡Nín!

Nkuni'in tachi' jee ñakuiñi' nteñú'ún. ⁴⁰ Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Nachi yú'ví ví'í rán? ¿Na kúvi chi ntu kúneí ini rán nu'u'?

⁴¹ Jee nyu'ví ví'í ráa jee jíkátu'ún tá'an ráa:

—¿Né iin ví tee ya'á ya ne tachi' jín ne rá nute kánijá maa?

Tee, ñuun Gadara, ya yí'í tachi' kíni ini re'

5 ¹ Jee nkenta ráa íyo ka' ichi yu'ú nteñú'ún nuun' káa ñu'un rá ñivi ñuun Gadara. ² Jee sáa nkene Jesús ini barkú', jee kuíntañú'ún nnaketá'án re' jín ñin tee yí'í tachi' kíni. Nkene tee ya'á nteñu rá yavi' yuu' nuun' sé'í ráa rá niyi, ³ chi yukuán néé'-e ini rá yavi niyi vá. Ni ñin ntu ká' kúvi ku'ni' maa, súka' jí'ní' ráa maa jín cadena kaa. ⁴ Chi kue'e' ví'í íchí ya ni'ni' ráa na'á-a jín jie'e'-e jín cadena kaa, soo nsiká'ní'-i kaa. Ni ñin ráa ntu kúvi kúneí' ráa jín-i. ⁵ Sukuáni nuví' niñu kánajín-i nteñu rá yavi niyi jín nteñu rá yuku. Jee nxtufí'-i maáa jín rá yuu'.

⁶ Jee sáa nini' íká re' Jesús, ninu re' jee nñakuiñí' íté re' ñaxin re' maaré' nuun' Jesús. ⁷ Jee ni'in xá nkanajín tee vá nsa'á tachi' kíni, jee nkachi'-i:

—¿Nachi kíni nú maánú nteñu rán', Jesús, se'ya Ndiosí', ya ñá'nú re' ka' nuun' ni'i? Jíkátá'ví' ni' nuun' nó'ó ichinúún' Ndiosí', ya koto xínó'o nú nu'u'.

⁸ Sukuán nkachi'-i, chi ntatúní' Jesús nuun'-u:

—¡Tachi' kíni! ¡Kene tee ñña'!

⁹ Nīkatu'ún Jesús tachi' kíni:

—¿Ná naní nú?

Jee nñaxiní'kó-o nuun' re':

—Legión^b naní ni' chi kue'e' nasíkuiti' rán'.

¹⁰ Jee nīkatá'ví' ví'í-i nuun' Jesús ya koto tájí íká re' ráa ñuun ya'á.

¹¹ Jee yukuán íñí ví'í kúchí' ika' yuku, yájí' rátí'. ¹² Jee nīkatá'ví' ráa nuun' re':

—Tájí ránu'u' kī'ín' rán' nuun' rá kúchí' vá sáva kivi rán' ini rátí'.

¹³ Saájee nyinetu' re'. Jee nkene rá tachi' kíni tee ya'á, jee nkivi ráa ini rá kúchí'. Jee yatin uvi' mil kúchí' nkuvi rátí'. Jee nkaninuun yachi' rátí' nukana, ne nu nteñú'ún. Jee nka'a' rátí' nuun' nteñú'ún.

¹⁴ Jee rá tee náka rá kúchí' vá, ninu ráa jee nñakani ráa nákuá' nkuvi, nuun' rá ñivi ñuun jín rá kuaríá'. Jee nkine'yá rává nákuá' nkuvi. ¹⁵ Jee nkiji ráa nuun' Jesús. Jee nini' ráa

---

^bNOTA:kúvi Legión ñin grupo 3000 áxí 6000 soldado ejército ñuun Roma.

tee nyí'i rá tachi' káni. Ní'ún re' sa'ma. Néé' re'. Jee ya nnaku'un kájí ini tee nyí'i rá tachi' káni naní Legión. Jee nyu'ví raa. ¹⁶ Jee rá ñivi nini' ya nkuví, jee nnakani raa nuun' rá ñivi nkenta yukuán, ya nkuví jín tee nyí'i rá tachi' káni jín rá kúchí'. ¹⁷ Inajee nkijie'é raa jíkátá'ví' raa nuun' Jesús ya kuiyo re' nuun raa.

¹⁸ Sáa nkivi Jesús ini barkú', jee tee nyí'i rá tachi' káni níkatá'ví'-i nuun' Jesús ya retú kuvi kutá'an-a jín re'. ¹⁹ Soo Jesús ntu nyinetu' re' kutá'an-a jín re', chisa' nkachi' re' nuun'-u:

—Kuáno'on' ve'i nú, jín nuun' rá tá'an nú, jee nakani nú ni'i ya nsa'á Ito'o' nú jín nú, ya nkuná'ví ini re' nó.

²⁰ Jee kua'an' tee vá, jee nkijie'é re' stekutu'ún re' jie'e' rá tiñu nsa'á Jesús jín re', nuun' rá ñivi nuun Decápolis, ya kuíni kachi' uji' nuun. Jee ni'i rá ñivi ntivi xíni' raa.

Se'ya sí'í Jairo jín ña'an ya nkakí'i sa'ma Jesús

²¹ Sáa njia'a tuku Jesús íyó ka' ichi nteñú'ún jín barkú', jee kue'e' ñivi nkutútu' nuun' re', jee néé' re' yu'ú nteñú'ún.

²² Jee nkenta ñin rá tee néetiñu nuun' veñu'un lúli. Suvire' naní Jairo. Jee sáa nini' re' Jesús, jee nstuví' re' maaré' jie'e' Jesús, ²³ jee níkatá'ví' ñá'nú re' nuun' Jesús, jee nkachi' re':

—Se'ya sí'í ni' sané' íyó kuvi'-i. Ne'en' xá chisó nú rá na'á nú nuun' ña, sáva nuvi ña jee kuteku' ña —nkachi' re'.

²⁴ Inajee kua'an' Jesús jín re'. Jee kue'e' ví'í ñivi níkn' raa, jee nnakuni'i raa Jesús. ²⁵ Niyo ñin ña'an, ya vaji uxuvi' kuiya', nó'o ña kue'i' jíati niñi'. ²⁶ Nno'o ví'í ña xintín kue'e' tee tátán. Jee ñaxin' ña ni'i ya kúmí ña. Soo ntuná niyotiñu, chi sáa manéátú'ún ka' nkuví.

²⁷ Nteso'o ña ya ká'an' rá ñivi xini' Jesús. Jee nkuyatin ña yata' Jesús nteñu rá ñivi kue'e', jee nkakí'i ña sa'ma re'. ²⁸ Chi nka'vi ini ña: “Retún kuachi kakí'i ni' sa'ma re', jee nuvi ni'.” ²⁹ Kuísá nichí' niñi' vá ña, jee nini' ña ya nuuvi yikikúñu ña.

³⁰ Sáa nijin' nkuví ini Jesús ya nsa'á fuerza íi' re', jee kuíntañú'ún nnajikó re' nnakune'yá re' nuun' rá ñivi kue'e', jee nkachi' re':

—¿Né ñin nkakí'i sa'ma ni'?

³¹ Nkachi' rá tee súkuá'a jín re' nuun' re':

—Né'yá nú ya rá ñivi kue'e' nákuini' raa nó'ó. Jee jíkátu'ún nú: “¿Né ñin nkakí'i nó'?”

32 Soo kávií nne'yá Jesús sáva kuni'-i né ìin ví yá nsa'á maa.

33 Ìñajee ña'an vá nkisi ña yá máá yú'ví ña. Chi jíní' ña ya nkuví jín ña. Jee nkiji ña, jee nstuví' ña maáña nuun' re'. Jee nñakani ña ní'í yá náá' nuun' re'. 34 Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Se'ya. Nnuvi nú, chi kúneí ini nú nu'u'. Kuá'án vá'a. Nuvi nú jje'e' kue'i' nú.

35 Ni ká'án' ìí' ka' Jesús, jee nkenta rá tee vaji ne ve'i tee néetiñu nuun' veñu'un lúlí vá, jee nkachi' ráa:

—Se'ya sí'í nú ya ní'í'-i. ¿Nachi íxtáñá'án nú ka' mestrú' ya'á?

36 Soo Jesús ntu nsá'á re' kuéntá' yá nkachi' ráa jee nkachi'-i nuun' tee néetiñu nuun' veñu'un lúlí:

—Koto yú'ví nú. Kuachi vá kuneí ini nú nu'u'.

37 Jee ntu njiá'a re' ni ìin ñivi kutá'án ráa jín re', chisa' kuachi Pedro, Jacobo jín Juan, yá kúvi ñani' Jacobo nkutá'án ráa jín re'.

38 Sáa nkenta ráa ve'i tee néetiñu nuun' veñu'un lúlí, jee nini' re' yá kúvaa' ví'í rá ñivi. Jee ná'yú' rá ñivi vá jee kánajín ví'í ráa. 39 Sáa nkívi re' jee nkachi' re':

—¿Nachi kúvaa' rán jee ná'yú' rán? Ña lúlí vá nsá ní'í'-i, chi kíxí'-i.

40 Jee kuachi ñaku' ichi' ráa ne'yá ráa re'. Soo ntava' re' ntáká rá ñivi ini ve'i jee ña'an' re' jín tátá' ña lúli vá jín náná' ña jín rá kútá'an jín re', jee nkivi ráa nuun' káá ña lúli vá.

41 Jee ntiin re' na'á ña lúli jee nkachi'-i nuun' ña:

—Talita kumi.

(Tu'un ya'á kuini káchí': “Ña lúli, nuun' nú káchí' ni: Nakoo.”) 42 Jee kuísá ntañú'un kuiti, nnaqoo ña lúli, jee nkijie'é ña jíka ña, chi ñí ña uxuvi' kuiya'. Jee ntañú'un kuiti' ntivi xá xini' rá ñivi. 43 Soo ntatúni' ni'in Jesús nuun' ráa ya ni ñin nuun' nkachi' ráa maa. Jee nkachi' re' ya ku'va ráa kaji' ña lúli vá.

Jesús íñi ñuun Nazaret

6 ¹ Nkene Jesús yukuán, jee kua'an' re' ñuun nuun' ña'nu re'. Jee nnikin' rá tee, súkuá'a jín re', maaré. ² Sáa nkenta kivi' nájiávi, nkijie'é re' xin'éen' re' tu'un Ndiosí' ini veñu'un lúli. Jee kue'e' ñivi ya íñi tésó'o ráa ya káchí' Jesús, jee tíví xini' ráa. Jee jíkátu'un tá'an ráa:

—¿Né nú nni'in' re' rá tu'un ya'á váji xini' re'? ¿Ná tu'un níchi ká' nkutu'va ví' re' jín rá anasí sá'á re'? ³ ¿Á nsú tee chutá'an yutun ví tee ya'á, rúsa? Jín ¿á nsú se'ya María kúvi re', jín ñani' Jacobo, José, Judas, jín Simón? Jee ¿á suni nsá neé' rá ku'va re' nteñu-ó, rúsa? —nkachi' rá ñivi ñuun yukuán.

Saájee nkunini' ini ráa jie'e' re'.

⁴ Íñajee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Íñ profeta, ya njiá'a Ndiosí' tu'un re' nuun'-u, kuaíyó rá ñuun sá'á ñá'nú ráa nuun' tee vá. Soo rá tá'an ñuun re' jín rá tá'an re' jín rá tá'an ve'i re', ntivi —nkachi' Jesús.

⁵ Jee ntu nkúvi sa'á Jesús kue'e' anasí, soo kuachi ntee re' na'á re' nuun' yaku' rá ñivi kú'ví' jee nxinúvi re' ráa. ⁶ Jee ntivi xini' re', chi ntu kúneí ini ráa re'. Jee níkonúun re' rá ñuun yatin yukuán, jee xin'éen' re' tu'un Ndiosí'.

Chúichí Jesús rá uxuvi' discípulo, ya kúvi rá tee súkuá'a jín re', sáva stekútu'un ráa tu'un Ndiosí'

⁷ Jee nkana re' ni úxúvi' tee. Jee nkijie'é re' chuichí re' ta uvi', ta uvi' ráa. Njiá'a re' tiñu kuniso ráa sáva taníkin ráa rá tachi' kini yí' ñivi. ⁸ Jee ntatúni' re' ya ntuná' kuna'á ráa nuun' ki'in' ráa, chisa' kuachi karútí' ráa ni. Ni nkuna'á ráa ya kaji' ráa, ni ñunu, ni xu'un ini manchíjí ráa. ⁹ Chisa' kuachi

sáni nijian' yí'í raa, jee ni nkuna'á raa uví' sa'ma naku'un raa.
 10 Jee nkachi'-i nuun' raa:

—Né ni ví nkuvi nuun' kivi rán iin ve'i, kinqo rán yukuán, ne kene rán ñuun vá. 11 Jee ré iin nuun' ntu íyó mani' raa tiin raa ránó'ó, ni ntesó'o raa ránó'ó, jee sáá kene rán yukuán, jee kisi rán tikachaa' jie'e' rán, sáva nastúvi rán, ya íyó siki' raa. Máá naa' vá káchí' ni' nuun' rán, ya kivi' ke'ne' Ndiosí' kuachi ñivi, súká' xinó'o ví'í Ndiosí' rá ñivi rá ñuun Sodoma jín Gomorra, soo mású' ka' xinó'o re' raa nsú ka' rá ñivi ñuun vá —nkachi' Jesús nuun' raa.

12 Inajee nkene raa stekútu'un raa ya íyó nakani ini rá ñivi jie'e' kuachi raa jee kunikin' raa Ndiosí'. 13 Jee ntanikín' raa rá tachi' kini nyí'í ini kue'e' ñivi, jee nchisó raa ntí aceite xini' kue'e' rá ñivi kú'ví' jee nxinúvi raa rává.

Ní'í' Juan tee ya síkuánuté

14 Nteso'o rey Herodes ya kúvi, chi ní'í rá ñivi ká'án' xini' Jesús. Jee nkachi' re':^c

—Jesús kúvi re' Juan, tee síkuánuté, ya nñateku' ii' re' nteñu rá ní'í, jee saáva fuerza ii' yí'í re' sá'á-a ya kúvi sa'á re' rá anasí.

15 Soo inka ka' ñivi káchí':

—Suvire' ví Elías, ya nkuvi profeta ya njiá'a Ndiosí' tu'un nuun'-u, yana'án nasfikuiti'.

Jee rá inka ka' káchí':

—Profeta ví re' kuéntá' iin rá profeta, ya njiá'a Ndiosí' tu'un nuun'-u, yana'án nasfikuiti'.

16 Soo sáá nteso'o Herodes rá tu'un ya'á, nkachi'-i:

—Juan ví ya'á, ya nu'u' ntají ni' ya ñe'ne' raa sukun' re', jee nñateku' ii' re' nteñu rá ní'í.

17 Nkachi' Herodes su'va chi ya nkuvi tiempú' ya máá maaré' ntají re' ntiin raa Juan jee ni'ni' raa maa ini vekaa. Nsa'á re' ya'á jie'e' Herodías, ñasí'í ñani' re', ya kúvi Felipe, chi nñatana'a Herodes jín ña. 18 Jee nkachi' Juan nuun' Herodes:

—Nsú ñujiín' káchí' ley sá'á nú ya kunaka nú ñasí'í ñani' nú.

19 Saáva Herodías tá'vi ini ña né'yá ña Juan, jee nkuini ña ka'ni' ña re'. Soo ntu nkúvi. 20 Chi ñúyú'ví ini Herodes né'yá

^cNota: Áxí káchí' raa:

re' Juan, chi jíní' re' ya tee naa' jín ya yítínú nuun' Ndiosí' ví Juan. Jee nkumí vá'a re' maa nuun' ña. Jee sáá tésó'o re' tu'un káchí' Juan jee nkukuáchí ini re', soo nta'an ini re' tesó'o re' maa.

²¹ Soo nkenta ñin kivi' ñú'ún ini ña, máá sáá nkenta viko kuiya' Herodes. Nsa'á re' ñin xíní nuun' rá tee kúñá'nú jín re', jín rá capitán soldado, jín rá tee kúñá'nú ñuun Galilea. ²² Nkivi se'ya sí'í Herodías nuun' kúxíní ráa jee nkatié'é ña. Jee nsa'á ña ya kúsí ini rey Herodes jín rá tee kúxíní jín re'. Nkachi' rey nuun' ña'an súchí vá:

—Kakan' né ni ñin ya kuíni nú, jee taji ni' maa nuun' nú.

²³ Jee nsa'á re' ya ku'va re' maa nuun' ña, jee nkachi' re':
—Né ni ñin ya kakan' nú, taji ni' maa nuun' nú, sú ne sava país ya tátúní' ni'.

²⁴ Nkene ña jee nikatú'ún ña náná' ña:

—¿Ná kúvi ya kakan' ni' nuun'-u?

Jee nkachi' náná' ña nuun' ña:

—Xini' Juan tee síkuánuté.

²⁵ Ntañú'ún kuiti' ne numíji'í' nkivi ña nuun' néé' rey, jee nikan' ña:

—Ntañú'ún kuiti' kuíni ni' ya ñin ini ko'o' taji nú xini' Juan, ya síkuánuté.

²⁶ Jee nkukuéká ví'í ini rey. Soo jie'e' ya nchisóyu'ú re' ya ku'va re' maa nuun' ña, jín xá jie'e' rá tee néé' kúxíní ráa jín re', jee ntu nkuíni re' kusá'án re' ya nikan' ña. ²⁷ Kuíntañú'ún ntají re' ñin najiá'á' re', jee ntatúní' re' ya kiji-i jín xini' Juan. ²⁸ Jee ña'an' tee vá ini vekaa, jee ñe'ne'-e sukun' Juan. Jee nkínaka re' xini' Juan ñin ini ko'o', jee njia'a re' maa nuun' ña'an súchí vá. Jee njia'a ña maa nuun' náná' ña.

²⁹ Sáá nkuká'nú ini rá tee súkuá'a jín Juan ya nkuvi sukuán, ñanake'en ráa ñuné'yú' re', jee nse'í ráa maa ñin ini yavi yuu.

Jiá'a Jesús yáji' u'un' mil tee

³⁰ Saájee níko' rá ni uxuvi' tee jee nkutútú ráa nuun' Jesús. Jee nñakani ráa nuun' re' ni'í ya nsa'á ráa jín ya nxiné'én' ráa. ³¹ Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Kí'in' iyo-órán' nuun' ntu ñivi jee nájiávi-ó unúún.

Nkachi'-i su'va, chi kua'an' vaji ví'í ñivi, saáva ni suviráa ntu nkúvi kaji' ráa.

32 Jee kua'an' maáráa ini barkú' nuun' ñu'un nuun' ntu ñivi. 33 Soo nini' kue'e' rá ñivi ya kua'an' ráa, jee nnakuni rá ñivi vá Jesús. Jee vaji ráa ntaká rá ñuun jee nika ninu ráa kua'an' ráa yukuán. Jee xí'na ráa ka' nkenta yukuán nsu ká' suvire'. 34 Sáa vakene Jesús nuun' barkú', nini'-i kue'e' ñivi jee nkuná'ví ini re' ráa, chi kúvi ráa kuéntá' lanchi, ya ntuná' íyo náka ráa. Jee nkijie'é re' nxiné'én' re' ráa kue'e' tu'un.

35 Jee sáa nini' ví'í, nkuyatin rá tee súkuá'a jín re' jee nkachi' ráa nuun' re':

—Yánini ví'í ví-i, jee nuun' ntu néé' ñivi ví ya'á.

36 Nachuichí nú xá rá ñivi sáva ki'in' ráa nuun' rá kuaría' jín rá ñuun íyo yatin ya'á, jee ke'en ráa ya kaji' ráa —nkachi' ráa tee súkuá'a jín re'.

37 Soo Jesús nnaxinikó nuun' ráa:

—Ku'va rán kaji' ráa —nkachi' re'.

Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Vansú uvi' cientú' kivi' sátiñú ñin tee, jee ni'in' rán' xu'un' ke'en rán' ya kaji' ráa.^d Jee ¿á ki'in' rán' jee ke'en rán' ixtatíla' vá, jee ku'va rán' kaji' ráa? —nkachi' ráa nuun' re'.

38 Jee kuíre nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Naja ixtatíla' kumí rán? Kuané'ya rán.

Sáa nkuká'nú ini ráa, jee nkachi' ráa:

—U'un' ixtatíla' jín uvi' tiaká.

39 Ñajee ntaji' re' ráa ya sikúnee' tútú ráa ta intín intín rá ñivi nuun' ité' kuí. 40 Jee ñakunee' ta cientú' jín ta uvixiko uji' ñivi. 41 Jee ntñin Jesús ni u'un' rá ixtatíla' jín ni núví' rá tiaká, jee ni né'ya re' súkún, jee njia'a re' ya nkuta'vi' re' nuun' Ndiosí'. Jee ntasáva kuáchí re' rá ixtatíla'. Jee njia'a re' maa nuun' rá tee súkuá'a jín re', sáva ku'va ráa maa nuun' rá ñivi. Jee suni ntasáva-a ni núví' rá tiaká sáva ni'í rá ñivi ni'in' ráa maa. 42 Ntaká ráa nyaji' ne nkuvi ini ráa. 43 Jee nnake'en ráa uxuvi' chikiví' nñuchitú' rá ixtatíla' léfé jín rá tiaká nkinoo ka'. 44 Jee rá tee ya nyaji' ixtatíla' nkuvi u'un' mil.

Jesús jíka jie'é nuun' nute

45 Kuíntañú'un Jesús nsikáa re' rá tee súkuá'a jín re' ini barkú', jee ki'in' ráa íyo ka' ichi nteñú'un nuun' ñuun Betsaida xí'na ká' suvire', ni náchuichí re' rá ñivi. 46 Jee sáa nkuvi

^dNOTA:uvi' ciento denario

nnachuichí re' raa, jee ña'an' re' ñin yuku nnakuetu re'. 47 Jee saá vakuua', jee ñú'ún barkú' nuun' nteñú'ún, jee Jesús ñí maáa nuun' ñu'ún. 48 Nini' re' ya tunó'ó sikáka raa jín remo, chi vaji tachi' ichinúún' raa. Saá vakunijin', nkiji Jesús jíka jie'e' re' nuun' nute. Jee kuíni re' siá'a re' raa. 49 Soo saá nini' raa re' jíka re' nuun' nteñú'ún, jee nka'vi ini raa, ya ñin í'ná ví re', jee nkanajín raa, 50 chi ntáká raa nini' maa jee nyu'ví raa.

Soo kuíntañú'ún nka'an' re' raa, jee nkachi' re':

—Koo tífí ini rán. Maání' ví. Koto yú'ví rán.

51 Jee nkaa-a ini barkú' nuun' ñú'ún raa. Jee nnuma' tachi'. Jee nsa'vi nasfikuiti' ini raa jee ntí'ví xíni' raa, 52 chi ntu ñáku'un ini raa jie'e' anasí vá ya nsa'á re' jín rá ixtatílá', chi yúú xinjí' raa.

Xínúvi Jesús rá kú'ví' íyó ñuun Genesaret

53 Jee saá njia'a raa nuun' nteñú'ún jee nkenta raa nuun' káa ñuun Genesaret. Jee ni'ni' raa barkú' yu'ú nteñú'ún. 54 Jee ni núun raa barkú', jee nnakuni rá ñivi Jesús. 55 Jee ninu raa kuaíyó yukuán, jee nkijie'é raa kuake'en raa rá ñivi kú'ví' jee kuanaaka raa ráváyósó' nuun' tunchisó, nuun' tesó'o raa ya ñí Jesús. 56 Né ni ví nkuvi nkivi re', rá kuaría' áxí rá ñuun áxí chiku'u', jee ñakin' raa rá kú'ví' ini ichi. Jee nijatá'ví' raa, ya ré kuvi kuachi ikin' raa yu'ú sa'ma re' ni. Jee ntáká rá ya nikin' maa, jee nuvi raa.

Naja kenta ntu íyó ninu'un ñivi

7 1 Jee rá tee yí'í nuun' grupo fariseo jín sava rá tee xiné'én' ley, naní escribas, ya váji raa ne ñuun ká'nú Jerusalén, nkutútú raa nuun' Jesús. 2 Jee saá nini' raa, yá ké'ín rá tee súkuá'a jín Jesús, yáji' raa jín na'á ya ntu íyó ninu'un, ya kuíni kachi', ya ntu nana'á sanikuá' íyótúni' sá káchí' rá fariseo, Jee nka'an' u'ví' rá tee vá jie'e' raa. 3 (Chi rá fariseo jín ñí'í rá inka ka' ñivi Israel, retún ntu xí'na nana'á tílúú raa sáni íyótúni' sá nana'á raa, ntu yáji' raa. Jee sukuán néva'a raa costumbre rá jíí' yana'án. 4 Jee saá níko raa ya jiá'án' raa nuyá'vi, ntu yáji' raa, retún ntu násánoo raa maaráa xí'na ka'. Jee íyó ví'í ka' costumbre njia'a rá jíí', ya néva'a raa. Íyótúni' sá nakete raa rá taza, rá tino'o', rá olla kaa jín rá ito.) 5 Jee rá fariseo jín rá tee xiné'én' ley nijatú'ún raa Jesús:

—¿Nakui chi ntu jiá'nu rá tee súkuá'a jín nú rá ñujiín' rá jíí' yana'án? Chi yájí' ráa jín na'á ráa ya ntu íyó ninu'un —nkachi' ráa nuun' Jesús.

⁶ Nnaxiníko Jesús nuun' ráa:

—Máa naa' vá nkachi' Isaías tu'un Ndiosí' jie'e' rán'ó'ó ya kúvi rán tee sansu'va. Sukuán ntee re' ya nkachi' Ndiosí':

Rá ñivi ya'á néñu'un ráa nu'u' jín yu'ú ráa,
soo íyó íká ánima' ráa nuun' ni'.

⁷ Néñu'un ka'á ráa nu'u'.

Xiné'én' ráa rá tu'un ya kúvi ya tátúní' máni rá tee ni.

Sukuán ntee Isaías ya nkachi' Ndiosí'.

⁸ 'Chi xínóo rán ya ntatúní' Ndiosí' jee néva'a rán rá costumbre rá tee. [Íyótúní' sá námete rán rá kisi jín rá taza jee sá'á ví'í rán ka' su'va.]

⁹ Suni nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Ká'vi ini rán ya íyó va'a sííyo rán ya ntatúní' Ndiosí', sáva kuneva'a rán rá costumbre rán. ¹⁰ Chi nkachi' Moisés ya tátúní' Ndiosí' nuun' rán: “Sañá'nú nú nuun' tátá' nú jín nuun' náná' nú. Jee iin ñivi ya ka'an' kini jie'e' tátá'-a áxí jie'e' náná'-a, íyó kuvi'-i” nkachi' Moisés. ¹¹ Soo suvirán káchí': “Ré kachi' iin tee nuun' tátá'-a áxí nuun' náná'-a: Ntu kúvi chineí ni' nó'ó chi corbán kúvi né ni iin nantíñú ni' ya kúvi taji ni' nuun' nó'ó sáva chineí ni' nó'ó, nékui”. (Corbán kúní' káchí': Ya nsoko' ni' maa nuun' Ndiosí'.) ¹² Jee ntu jiá'a rán ka' chineí re' tátá' re' áxí náná' re'. ¹³ Sukuán síjíta rán tu'un Ndiosí', chi síkúnkuvi rán costumbre rán, jee jiá'a rán maa nuun' rá se'ya rán. Jee suni kue'e' rá tiñu kúnkunuún sukuán sá'á rán ka' —nkachi' Jesús.

¹⁴ Jee nkana tuku Jesús rá ñivi kue'e', jee nkachi'-i nuun' ráa:

—Teso'o ntáká rán nu'u' jee kiku'un ini rán. ¹⁵ Ntuná' nantíñú sín kivi ini ñivi, ya sá'á ya ntu íyó ninu'un ñivi vá. Soo ya kéne ánima' ñivi ví ya sá'á-a ya nkóo ninu'un ñivi vá. ¹⁶ [Retún né ni iin íyó so'o, jee teso'o va'a] —nkachi' Jesús.

¹⁷ Jee sáá nxinóo Jesús rá ñivi kue'e', jee nkivi-i ini ve'i, jee rá tee súkuá'a jín re', níkatu'ún ráa re', ná kuíni kachi' tu'un ya kúnkunuún vá. ¹⁸ Jee nkachi'-i nuun' ráa:

—¿Á suni suvirán ntu jiáku'un ini rán su'va? ¿Á ntu jiáku'un ini rán, ya ni'í rá kivi ini ñivi, ntu kúvi sá'á-a ya ntu

íyó ninu'un ñivi, rújan? ¹⁹ Chi ntu kivi-i ini ánima' nú. Soo kivi chiji nú, jee kéne yikikúñu nú.

(Su'va nkachi'-i ya ni'i rá yáji'-ó íyó ninu'un.) ²⁰ Jee suni nkachi' Jesús:

—Ya kene ini ñin ñivi ví ya sá'á ya nkóo ninu'un ñivi vá.

²¹ Chi ne ini, ne ánima' rá ñivi, kene ya ká'vi káné'én ini raa:

sá'á téní-i jín ñivi ya ntu ntana'á jín-i,

kúsíki ini-i jín ñin ña'an ya kúvi ñasí'í inka tee áxí

jín ñin tee ya kúvi yí'í inka ña'an,

jiá'ní'-i,

²² sá'á kuí'ná-a,

sá'á ú'vi ini-i,

sá'á kini-i,

xíná'ví-i,

íyó káné'í-i

tá'vi ini-i,

ká'án' siki' tá'án-a

sá'á vixi'-i,

ntu sti'é-e.

²³ Ni'i rá káné'én ya'á kéne-e ini ñivi, jee sá'á-a ya nkóo ninu'un ñivi vá —nkachi' Jesús.

Ñin ña'an to'q' ya kúneí ini ña Jesús

²⁴ Yukuán nkene Jesús jee kuá'an'-a ñu'un tñin Tiro jín Sidón. Jee nkivi re' ñin ve'i. Jee ntu kuíni re' ya ni ñin ñivi nkuní' raa ya néé' re' yukuán, soo ntu kúvi kuneé' yu'u' re'.

²⁵ Chi nteso'o ñin ña'an jie'e' re', jee íyó ñin se'ya sí'í lúli ña, ya yí'í tachi' kíni maa. Jee kuíntañú'ún nkenta ña jee nstuví' ña maaña jie'e' Jesús. ²⁶ Jee tu'un nkaku ña'an vá ví griego, jee ntu kúvi ña ñivi Israel, chi nkaku ña nuun' tata' sirofenicia. Jee nijkatá'ví' ña nuun' Jesús ya tava' re' tachi' kíni vá se'ya sí'í ña.

²⁷ Soo nkachi' Jesús nuun' ña jie'e' rá ñivi Israel:

—Xí'nañú'ún ka' kinetu' kaji' rá suchí kuáchí ne kivi ini raa. Ntuví va'a ixtá ni' ya yáji' rá kuáchí, jee sikéne ni' maa nuun' rá úsú.

²⁸ Jee nnaxiníko ña nuun' re':

—Saá nijia ví, táta. Soo ne rá úsú yí'í chiji mesa yáji' rátí' rá yuchi yu'ú rá suchí kuáchí.

29 Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Jie'e' ni ka' tu'un vá nkachi' nú, kuá'án, chi ya nkene tachi' káni vá se'ya sí'fí nú.

30 Sáa kuano'on' ña ve'i ña, jee nñani'in' ña se'ya sí'fí ña káa-a nuun' ìto. Jee ya nkene tachi' káni maa.

Jesús xínúvi ìin tee só'ó ñí'ín'

31 Nkene Jesús ñuun Tiro jee njia'a re' ñuun Sidón. Jee nnikó ìi' re' yu'ú nteñú'ún Galilea ya tñn Decápolis, ya kúní' kachi' Ujì' ñuun. 32 Jee nkínaka ráa ìin tee só'ó ñí'ín' nuun' re'. Jee ñikatá'ví' ráa nuun' re' ya chisó re' na'á re' nuun' tee vá sáva xinúvi re' maa. 33 Jee nsíyo sñn Jesús tee vá nuun' rá ñivi kue'e'. Jee ntuví re' rá xintíin re' ini rá so'o-o jee nkñin' re' ntésíí re' jee nsíkachi'i re' yáá tee vá. 34 Jee sáa nnakune'yá re' súkún, jee nke'en re' kueka' jee nkachi' re' nuun' tee vá:

—jEfata!

(Tu'un ya'á kúní' kachi': kune.)

35 Saájee nnakune rá so'o re' jee nnuvita yáá re' jee nkuví nka'an' va'a re'. 36 Ntatúní' Jesús ya ni ìin nuun' nkachí' ráa maa. Sú saa ví'í ka' tátúní' re' nuun' ráa, jee saa ví'í ka' stékutú'ún ráa maa. 37 Jee ntíví nasíkuiti' xíni' ráa, jee nkachi' ráa:

—Ñí'i va'a sá'a re', chi rá só'ó tésó'o ráa sá'a re'. Jee suni rá ñí'ín' ká'án' ráa sá'a re' —nkachi' ráa.

Jesús jiá'a yájí' kumí' mil ñivi

8 1 ìin rá kivi' vá, sáa nkutútú' tuku ta xá ñivi, jee maá sáa ntuná íyó ya kaji' ráa, jee nkana Jesús rá tee súkuá'a jín re', jee nkachi' re' nuun' ráa:

2 —Kúná'ví ini ñi' né'yá ñi' rá ñivi kue'e' ya'á, chi ya nkuví uní' kivi' nnee' ráa jín ñi'. Jee ntuná íyó ya kaji' ráa. 3 Jee ré nachuichí nite' ñi' ráa ve'i ráa, jee kuvineen' ráa ichi, chi íyó ráa íká vaji.

4 Nnaxiníkó rá tee súkuá'a jín re' nuun' re':

—¿Né nú' kuví ñi'in' ne ni ìin ñivi ya ku'va-a kaji' rá ñivi ya'á nuun' ñu'un sáin ya'á, rúja?

5 Ñikatú'ún re' ráa:

—¿Naja íxtatílá' kumí' rán?

Jee nkachi' ráa:

—Uxa'.

6 Jee ntají re' rá ñivi kue'e' vá ya kikunee' ráa nuun' ñu'ún.

Ntiin re' ni uxá' rá ixtatílá' vá, jee njia'a re' ya nkuta'vi' re' nuun' Ndiosí', jee ntasáva re' rává, jee njia'a re' maa nuun' rá tee súkuá'a jín re', sáva ku'va ráa maa nuun' rá ñivi. Jee ntasáva ráa maa nuun' rá ñivi. ⁷ Jee kúmí ráa yaku' tiaká lúli. Jee njia'a re' ya nkuta'vi' re' nuun' Ndiosí'. Jee suni ntatúní' re' ya tasáva ráa maa. ⁸ Jee nyaji' rá ñivi ne nkuví chiji ráa. Jee rá tee súkuá'a jín re' nake'en ráa rá léfé nkinoo ka'. Jee nchuchítú ráa uxá' chikíví'. ⁹ Yatin kumí' mil ñivi ví rá nyaji'.

Jee kuíre nnachuichí Jesús ráa. ¹⁰ Jee kuíre nkívi re' jín rá tee súkuá'a jín re' ini barkú'. Jee kuá'an' ráa rá nuun tñin Dalmanuta.

Jíkán' rá fariseo ñin seña anasí va'a

¹¹ Jee nkenta rá tee yíí grupo fariseo, jee nkijilé' ráa kántá'an tú'un ráa jín Jesús. Jee nikan' ráa nuun' re' ya sa'á re' ñin seña, ya stúvi re' ya niso re' fuerza íí' vaji ne nuun' Ndiosí' néé'-e antiví. Nikan' ráa su'va, sáva kototúní' ráa re'.

¹² Ne na'an nke'en Jesús kueka' jee nkachi'-i:

—¿Nakui chi jíkán' rá ñivi tiempú' vitan, ya stúvi ni' ñin seña anasí, rúja? Máa naa' vá káchí' ni' nuun' rán, ya ni ñin seña ntuná' ku'va ni' nuun' ráa.

¹³ Inajee nxinoo re' ráa jee nkívi tuku re' ini barkú' jee kuá'an' re' íyo ka' yu'ú nteñú'ún.

Tu'un xiné'én' rá tee grupo fariseo, kúvi-i kuéntá' levadura^e

¹⁴ Jee nnaan ini rá tee súkuá'a jín re' kuna'á vá'a ráa ixtatílá' kaji' ráa. Jee kuachi ñin ixtatílá' ni ínává'a ráa kuá'an' ini barkú'. ¹⁵ Jee ntatúní' re' nuun' ráa jie'e' tu'un xiné'én' rá fariseo:

—Kumí rán maarán. Nito koo rán maarán nuun' levadura rá fariseo jín levadura Herodes.

¹⁶ Jee nátú'ún ñin inka ráa jie'e' ya nkachi' re' sukuán jee nkachi' ráa:

—Chi ntuví ixtatílá' ina'á-ó.

¹⁷ Sáa nkuká'nú ini Jesús ya nkachi' ráa sukuán, jee nkachi' re' nuun' ráa:

---

^eNOTA: Levadura kúvi ya xínáa táchí-i chiji ixtatílá'.

—¿Nakui chi nátú'ún rán ya ntu íyó ixtatílá', rújan? ¿Á ni ntiá'an kiku'un ini rán? Jee ¿á ni ntu tñn kuéntá' rán na jie'e' ká'an' ni'? ¿Á yúu xini' rán? ¹⁸ Íyó nchinúún rán, jee ¿á ntu né'yá rán? Íyó so'o rán, jee ¿á ntu tésó'o rán, rújan? ¿Á ntu ná'an rán ¹⁹ sáá ntasáva ni' u'un' ixtatílá' nuun' u'un' mil tee? ¿Naja chikíví nñuchitú rá pedazo nkingo, nake'en rán, rújan? —nkachi' re' nuun' raa.

Jee nkachi' raa nuun' re':

—Uxuvi'.

²⁰ Jee nkachi' re':

—Jee sáá ntasáva ni' uxa' ixtatílá' nuun' kumj' mil ñivi, ¿naja chikíví nñuchitú nnake'en rán rújan?

Jee nkachi' raa nuun' re':

—Uxa'.

²¹ Saájee, nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á ni ntiá'an kiku'un ini rán?

Jesús xínúvi ñin tee kuáá nuun' ñuun Betsaida

²² Inájee nkenta raa ñuun Betsaida. Jee nkinaka rá ñivi ñin tee kuáá nuun' Jesús jee nīkatá'ví' raa nuun' re', ya sikáchi'i re' tee vá. ²³ Ntiin Jesús na'á tee kuáá vá jee ñanaka re' maa yu'ú ñuun. Ntiesíj re' nuun' rá nchinúún-u. Jee ntee re' na'á re' nuun'-u. Jee nīkatu'ún re' maa:

—¿Á né'yá nú ntí?

²⁴ Nne'yá tee kuáá vá, jee nkachi'-i:

—Né'yá ni' rá tee jee túvi raa kuéntá' íyó yutun ya jíka.

²⁵ Saájee ntee tuku Jesús na'á-a nuun' rá nchinúún tee kuáá vá jee nxinúvi re' maa. Jee va'a nne'yá-a, saájee kájíkuiti' nnakune'yá-a ni'i. ²⁶ Jee nnachuichí Jesús maa kuano'on'-o ve'i-i jee nkachi' re' nuun'-u:

—Koto kivi nú ñuun. Ni koto nákaní nú ya'á nuun' ni ñin ñivi yukuán.

Sánáa Pedro ya Jesús kúvi Cristo ya ñani Ndiosí' sáva tatúní'-i nuun' ñíví

²⁷ Jee kuíre nkene Jesús jín rá tee súkuá'a jín re' yukuán jee kuá'an' raa nuun' rá kuaría' ñuun Cesarea Filipino. Ni jíka raa, nīkatu'ún Jesús rá tee súkuá'a jín re':

—¿Né ñin káchí' rá ñivi ya kúvi ni'?

28 Jee suviráa nna_xiní_{kó} nu_un' re':

—Káchí' sava rá ñivi Juan ya nsíkuánuté kúvi nú; jee rá inka ka' káchí' ya kúvi nú Elías; soo rá inka ka' káchí' kúvi nú ñin rá profeta, ya njiá'a Ndiosí' tu'un re' nu_un'-u, tió chíji nasíkuiti'.

29 Jee nika_tu'ún re' raa:

—Soo ránó'ó, ¿né ñin kúvi ñi' káchí' rán?

Nna_xiní_{kó} Pedro nu_un' re':

—Suvínú kúvi Cristo, ya ñani Ndiosí' nó'ó, sáva tatúní' nú nu_un' ñiví.

30 Soo ntatúní' ñá'nú re' nu_un' raa ya ni ñin nu_un' nkachí' raa maa.

Jesús stékútu'ún ya kuvi'-i

31 Jee nkijie'é Jesús kachi' re' nu_un' raa ya íyó kuno'o nasíkuiti' re', ya nkenta kúvi re' se'ya ñivi. Jee rá tee kúñá'nú jín rá sutu' kúñá'nú, jín rá tee xíné'én' tu'un ley kuichi ini raa kune'ya raa re'. Jee ka'ni' raa re'. Soo kivi' úní' jee nateku' ii' re' jín yikikúñu re'. 32 Naa' kuiti' nkachi' re' tu'un ya'á.

Ññajee ña'an' sñn Pedro jín re' jee nkijie'é-e nu_xeen-e nu_un' re' jie'e' káchí' re' sukuán. 33 Soo nna_koto yátá Jesús, jee sáá nini' re' rá tee súkuá'a jín re', jee nkuxeen-e nu_un' Pedro jee nkachi' re':

—¡Kuiyo, kuá'an yata' ñi'! ¡Satanás! Nsá neénu_un' nú tiñu Ndiosí', chisa' neénu_un' nú sáni jiáni ini rá ñivi.

34 Ññajee nkana re' rá ñivi jín rá tee súkuá'a jín re', jee nkachi' re' nu_un' raa:

—Ré ñin ñivi kuíni-i kunikin'-i nu'u', koto tñn kuéntá' nú ka' ya níyo ini maánú, jee ñin ni koo ini nú kuno'o nú jie'e' nu'u' kuéntá' ñin ya niso-o kurúsi' sáva kuvi'-i nu_un' vá. Jee kunikin' nú nu'u'. 35 Chi né ni ñin ya ntu níkin' nu'u' chi níyo ini-i kuteku' va'a-a ñiví ya'á jín ya kaku-u nu_un' tunó'ó kuno'o-o jie'e' nu'u', jee sukuíta-a maáa. Soo né ni ñin ya koo ini-i kuvi'-i jie'e' nu'u' jín jie'e' tu'un vá'a ñi', suvivá kaku nijia, jee kuteku'-u nñnkání jín Ndiosí'. 36 ¿Ná kootiñu nu_un' ñin ñivi retún ñi'in' ñivi vá kuaíyó ñiví, jee sukuíta-a ánima'-a ya nsá nanitá'ví'-i, rújan? 37 ¿Soo ná kúvi ya chunáan ñin ñivi sáva sikáku-u ánima'-a, rúja? Ntuná' íyó ya kúvi ku'va-a.

38 Saájee né ni ñin ya kúkanuun-u jie'e' nu'u' jín jie'e' tu'un ñi' nu_un' rá ñivi kuachi ya'á, ya na ni jie'e' xínóo raa Ndiosí', jee

suni maání', ya nkenta kúvi nì' se'ya ñivi, jee kukanuun nì' jìe'e' ñivi vá, sáá niji nì' jín rá najiá'á' íí' jee vii kúñá'nú nì' sánikua' tátá' nì' Ndiosí' —nkachi' Jesús.

9¹ Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Máa naa' vá káchí' nì', ya sava rá ñivi íñí ya'á, ni nkuví' raa, ne kuni' raa kiji tiñu ñá'nú níso Ndiosí' ya tatúní' re' jín fuerza íí' níso re'.

Nsama Jesús nasa ntuvi-i nuun' rá ñivi

² Jee kivi' íñú', nnaka Jesús kuachi Pedro, Jacobo, jín Juan, jee ku'an' maaré' jín raa nuun' iin yuku súkún. Jee yukuán nsama re' sáá ntuvi re' nuun' raa. ³ Jee rá sa'ma re' ñanute', jee máa yaa nasíkuiti' nnuvi raa. Jee ni iin ñivi ñiví, ya námete sa'ma, ni nkenta sa'a-a yaa sa'ma sukuán. ⁴ Jee nini' rá tee vá Elías jín Moisés ya njiá'a Ndiosí' tu'un re' nuun' raa tió chíji, nátú'ún raa jín Jesús. ⁵ Nkachi' Pedro nuun' Jesús:

—¡Mestrú'! ¡Na ka' va'a ka' ya íyó-ó ya'á! Sa'á rán' uní' ve'í sayo, iin kuvi nú, jee inka kuvi Moisés, jee inka ka' kuvi Elías.

⁶ Nkachi' Pedro su'va, chi ntu nkutuní' ná kachi' re', chi nyu'ví nasíkuiti' ré' jín Jacobo jín Juan.

⁷ Jee nkenta iin viko' jee ñasi'-i nuun' íñí ntáká raa. Jee nkene iin nusuyu'ú ma'ñú viko' vá, jee nkachi'-i:

—Ya'á ví se'ya nì' ya ñúnúun nì'. Kuniso'o rán ya káchí' re'.

8 Sanaan ni sáá nḡakunḡyá rá ni nḡni' tee súkuá'a jín Jesús iyo iyoichi, ni iin ntḡná' nini' ráa, kuḡchi métú'ún Jesús nkinḡo íñí jín ráa.

9 Jee ni kuḡnuun ráa xḡni' yuku vá, jee ntḡtúní' Jesús nḡun' ráa, ya ni iin nḡun' koto nákaní' ráa ya nini' ráa. Ntḡtúní' re' ya nnákani ráa maa, ne kḡvi' nateku' ii' re' nteñu rá ní'i', jee nakḡo yikikúñu re', ya nkenta kúvi re' se'ya ñivi. 10 Saájee nñu'un yu'u' ini ráa maa. Jee nka'an' maáráa ya ná kúní' kachi' ya “nateku' ii' re' nteñu rá ní'i'”.

11 Jee nḡkaḡu'ún ráa Jesús jie'e' Elías ya nkuvi tee njjá'a Ndiosí' tu'un nḡun'-u tió chíji:

—¿Nachi káchí' rá tee xíné'én' ley, ya Elías íyó kiji-i xí'na ka' nsú ka' Cristo?

12 Suvire' nḡaxiní'kó nḡun' ráa:

—Máa náa' nijia ya kiji Elías ya xí'nañú'ún. Jee nasástá'koo jiáá re' ni'i sáva rá ñivi nakunḡun' ráa Ndiosí'. ¿Ná káchí' tu'un Ndiosí' nḡun' tutu' íi' jie'e' maání', ya nkenta kúvi ni' se'ya ñivi? Ntee ráa ya kuno'o ví'í ni' jee kuichi ini rá ñivi nu'u'. 13 Soo nu'u' káchí' nḡun' rán, ya Elías ya nkiji nijia re'. Jee nsá'á rá ñivi nakua' nkuini ráa nḡun' re', sáni ya káchí' nḡun' tutu' níso tu'un Ndiosí' —nkachi' Jesús

Jesús xínúvi iin tee súchí ya yí'í ḡaḡhí' kíní

14 Sáa nkenta ráa nḡun' íñí rá inka ka' rá tee súkuá'a jín re', jee nini' ráa ku'e'e' ví'í ñivi nkutiyu' nḡun' rá tee súkuá'a jín re'. Jee íñí rá tee xíné'én' ley, jee ya kántá'án tú'un ráa jín rá tee súkuá'a jín re'. 15 Sáa nini' ni'i rá ñivi re', jee kuíntañú'ún ntḡví xá xḡni' ráa. Jee ninu ráa jee nkenta ráa nḡun' re', jee ntiin ráa na'á re'. 16 Jee nḡkaḡu'ún re' rá tee súkuá'a jín re':

—¿Ná jie'e' kántá'án tú'un rán jín ráa?

17 Jee iin rá íñí nteñu ñivi ku'e'e' vá nḡaxiní'kó-o nḡun' re':

—¿Mestrú'! Vanaka ni' se'ya ni' nḡun' nú, ya yí'í ḡaḡhí' kíní ini re' ya sá'a ñí'ín'-i re'. 18 Sáa tñn ḡaḡhí' kíní re', jee kúyutún ḡaḡhí' kíní vá re' nḡun' ñu'ún, jee kene tiḡun' ini yu'ú re', jee síká'ñí'-i nu'un re', jee kutínákuí' re'. Jee nkachi' ni' nḡun' rá tee súkuá'a jín nú ya tava' ráa maa, soo ntu nkúneí' ráa —nkachi' re'.

19 Jee nḡaxiní'kó Jesús nḡun' ráa:

—¿Ná ka' rá ñivi ya'á ya ntu ínú ini ráa Ndiosí'! ¿Naja tiempú' ka' vá íyó kune' ni' jín rán? ¿Naja tiempú' ka' íyó

ke'ne ini ni' nuun' ránó'ó ya ntu ínú ini rán Ndiosí'? Kinaka rán tee súchí vá nuun' ni' —nkachi' re'.

²⁰ Jee nkinaka ráa re' nuun' Jesús. Jee sáa nini' tachí' kíni vá Jesús, jee ntañú'ún kuití' ña'niyi'í tachí' kíni tee súchí vá. Jee nñaniso re' nuun' ñu'ún, jee ñikokáni re', jee nkene tiuun' yu'ú re'.

²¹ Jee ñikatu'ún Jesús tátá' tee súchí vá:

—¿Naja tiempú' ya vají nó'o re' su'va?

Jee nkachi' tátá' re':

—Ne lúli re'. ²² Jee kue'e' ichi ya nchu'un tachí' kíni re' nuun' ñu'ún' jín nuun' nute sáva ka'ni'-i re'. Soo ré íyó ná kúvi ya sa'á nú, jee kuná'ví ini nú kune'yá nú ránu'u', jee chineí ránu'u' —nkachi' tátá' tee súchí vá.

²³ Jee Jesús nkachi' nuun' re':

—¿Né nú' vá nkúvi ví! Ni'í ni nuun' vá kuvi sa'á ni' ya kuvi nuun' iin ñivi ya kúneí ini ñivi vá nu'u'.

²⁴ Kuíntañú'ún nkanajín tátá' tee súchí vá, jee nkachi' re':

—¿Kúneí ini ni' nó'ó! Chineí nú nu'u', sáva nakuneí ka' ini ni' nó'ó.

²⁵ Sáa nne'yá Jesús ya nkyutútu' yachi' ví'í ñivi, jee nkuxeen re' nuun' tachí' kíni vá, jee nkachi' re' nuun'-u:

—¿Tachi' kíni ya sá'á ñí'ín' nú jee sá'á só'ó nú! ¿Nu'u' tátúní' ni' nuun' nú, ya kene nú ini re', jee koto kívi nú ka' ini re'!

²⁶ Jee nkanajín tachí' kíni vá, jee íyó ví'í ña'níyi'í tachí' kíni vá re', jee nkene-e. Jee tee súchí vá nkinoo kuéntá' iin ya ní'í. Saájee kue'e' ráa nkachi' ya ní'í re'. ²⁷ Soo nñatiin Jesús na'á re', jee nxínakóo Jesús re' jee nñakuiñi' nichí re'.

²⁸ Sáa nkívi Jesús iin ini ve'í, jee rá tee súkuá'a jín re' ñikatu'ún sñn ráa re':

—¿Nakui chi ntu nkúvi tava' rání' tachí' kíni vá?

²⁹ Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Rá tachí' kíni ya íyó su'va, ntu kúvi tava' rán maa, ré ntu nákuetu rán nuun' Ndiosí' [jee ré ntu néé nite rán].

Stékútu'ún tuku Jesús ya kuvi'-i

³⁰ Jee nkene ráa yukuán, jee njia'a ráa rá ñuun tñn Galilea. Jee ntu kuíni re' ya ni iin ñivi nkuká'nú ini ráa ya jia'a re' yukuán, ³¹ chí xín'één' re' nuun' rá tee súkuá'a jín re', jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Nu'u', ya nkenta kúvi nì' se'ya ñivi, naku'va ñin ñivi nu'u' xintín rá tee. Jee ka'ni' ráa nu'u'. Jee ré ña'ni' ráa nu'u', jee kivi' úní' nateku' ii' nì' jee nakoo yikikúñu nì' —nkachi' re'.

³² Soo suviráa ntu ñáku'un ini ráa ya káchí' re'. Jee yú'ví ráa katú'ún ráa re'.

¿Né ñin ví máa kúñá'nú ka'?

³³ Ñajee nkenta ráa ñuun Capernaum. Sáa néé' re' jín ráa ñin ini ve'i, jee níkatu'ún re' ráa:

—¿Ná jie'e' nnatú'ún rán ichi sáa vaji-ó?

³⁴ Soo nín nkuví ráa, chí nátú'ún ñin inka ráa ichi vaji ráa, ya né ñin ráa ví ya kúñá'nú ka'.

³⁵ Jee ñakunee' re' jee nkana re' rá ni uxuvi' ráa jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ré né ni ñin kuíni kuvi ñivi kúñá'nú ka' nuun' ni'i, íyó kuvi-i ne nuun' ní'i ka' jee íyó chineí-i inka ñivi kuéntá' kuvi-i ñin musú' nuun' ni'i.

³⁶ Ñajee ntiin re' ñin suchí lúlí, jee ñani re' maa ma'ñú ráa. Jee ñakinumi re' maa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

³⁷ —Né ni ñin ñivi ya nuun' súví nu'u' nakuatá'ví ráa ñin suchí lúlí kuéntá' suchí lúlí ya'á, jee suni nakuatá'ví ñivi vá nu'u'. Jee nsú kuachi kuiti' nu'u' nakuatá'ví ñivi vá, chí suni nakuatá'ví ñivi vá Ndiosí', ya nchichí nu'u' —nkachi' re'.

Ñivi ya ntu íñí siki'-ó, íñí-i jín-ó

³⁸ Jee nkachi' Juan:

—Mestrú', nini' rán' ñin tee ya nuun' súví nú tánikín' re' rá tachí' kíni ya yí'í ini rá ñivi. Jee niniyo rán' sá'á re' ka' su'va, chí ntu kútá'án re' jín-ó —nkachi' Juan.

³⁹ Soo Jesús nkachi':

—Koto jiniyo rán maa nuun' re'. Chí né ni ñin ya sá'á anasí va'a nuun' súví nu'u', jee nkúvi kuíntañú'ún ka'an' niva'a ñivi vá siki' nì'. ⁴⁰ Chí ñin ñivi ya ntu kenta siki'-ó, íñí-i jín-ó. ⁴¹ Chí né ni ñin ñivi ya taji vasú' nute ko'o rán nuun' súví nu'u', chí yí'í rán nuun' nì', ya kúvi nì' Cristo, máa naa' vá káchí' nì', ya ni nsá súkuíta ñivi vá ta'ví' ku'va Ndiosí' nuun'-u —nkachi' Jesús.

Na ná'ví ka' rá ñivi ya kininkava ráa nuun' kuachi

⁴² Ré íyó ñin suchí lúlí su'va ya kúneí ini-i nu'u', jee ré xininkava ñin ñivi ini suchí lúlí vá xinóo-o ichi nu'u', jee íyó

va'a ka' ré ku'ni' sukun' ñivi vá nuun' ñin yosó máá ká'nú níko trigú', jee sikéne raa maa nuun' nteñú'ún.

43 'Jee retún kuíni nú kininkava nú nuun' kuachi jín na'á nú, tiin kuéntá' nú kuéntá' ñe'ne' nú ñin na'á nú. Chi va'a ka' ví nú ya koo kú'lú' nú, jee kivi nú nuun' kuteku' nú ñínkání jín Ndiosí'. Chi va'a ka' sukuán nsú ka' ya koo ni núv' na'á nú jee k'ín' nú nuun' ñu'ún' xéen'. 44 [Yukuán ví nuun' ntu jí'í' rá t'ínakú ya yá'í' rá'í' ñuné'yú', jee ni ntu ná'vá' ñu'un' maa.]

45 'Jee retún kuíni nú k'ín' nú kininkava nú nuun' kuachi, tiin kuéntá' nú kuéntá' ñe'ne' nú ñin jie'e' nú. Chi va'a ka' ví nú ya kú'lu nú jee kivi nú nuun' kuteku' nú ñínkání jín Ndiosí'. Chi va'a ka' sukuán nsú ka' ya koo ni núv' jie'e' nú, jee kivi nú nuun' ñu'ún'. 46 [Jee yukuán ví nuun' ntu jí'í' rá t'ínakú, jee ni ntu ná'vá' ñu'un' maa.]

47 'Jee retún kuíni nú kune'yá nú ya nivá'a jín nchinúún nú, tiin kuéntá' nú kuéntá' ntava' nú ñin nchinúún nú. Chi va'a ka' ví nú ya koo ñin nchinúún nú, jee kivi nú na'á Ndiosí'. Chi va'a ka' sukuán nsú ka' koo ni núv' nchinúún nú jee kivi nuun' ñu'ún'. 48 Yukuán ví nuun' ntu jí'í' rá t'ínakú jee ni ntu ná'vá' ñu'un' maa.

49 'Chi ni'í ñivi kasi' ñu'un' maa kuéntá' sá'á u'va'-ó kuñu. Jee ku'u'va ntaká nantíñú sókó' ñivi nuun' Ndiosí' jín ñ'ín', sáni káchí' ley Moisés.

50 'Ya vá'a kúvi ñ'ín'. Soo retún nnuakatí ya ú'vá' ñ'ín', ¿ná kúvi ya sa'á-ó sáva ku'u'va' tuku-u, rújan? Ntuná' íyó kuvi sá'á-ó ka'. Kuvi ranú ñivi va'a kuéntá' íyó ñ'ín' va'a. Jee kune ñunkúún rán jín ñin inka tá'án rán —nkachi' Jesús.

Xiné'én' Jesús jie'e' ya koto xinóo tá'án

10 ¹ Nkene Jesús yukuán, jee ku'án'-a nuun' rá ñuun t'ín Judea jín rá ñuun káá íyó ka' nute ká'nú Jordán. Jee nkutútú tuku rá ñivi kue'e' nuun' re'. Jee xiné'én' tuku re' raa, sániku' sá'á re'. ² Nkuyatin ké'ín rá tee y'í' grupo naní fariseo nuun' Jesús. Jee n'katu'ún raa maa, ya ¿á káchí' ley ya kúvi xinóo ñin tee ñas'í-i? Jee nkachi' raa sukuán sáva kototúní' raa re'.

³ Soo n'axiní'ko re' nuun' raa:

—¿Ná ntatúní' ley ya n'jiá'a Ndiosí' nuun' Moisés nuun' rán?

4 Jee nkachi' raa:

—Njia'ayu'ú Moisés, ya tee raa nuun' tutu' ya káchí' ya xinóo-o ñasí'í-i, jee taníkn-i ña.

5 Soo nkachi' Jesús nuun' raa:

—Jie'e' ni'in ánima' rán, saáva ntee Moisés tu'un ya'á ya ntatúní' Ndiosí' nuun' rán. 6 Soo ne xí'nañú'ún, sáa nsa'á Ndiosí' ni'í ya íyó, jee nsa'á re' tee jín ña'an. 7 “Saáva xinóo ñin tee tátá' re' jín náná' re', jee kuneel' re' jín ñasí'í re'. 8 Jee ñin ni kuvi núvi' raa.” Saáva ntu ka' kúvi uvi' raa, chi ñin ni kúvi raa. 9 Saájee ntu íyó sasíin ñivi raa ya nsíketá'án Ndiosí' raa —nkachi' Jesús.

10 Sáa ya néé' raa ve'i, jee rá tee súkuá'a jín Jesús, ñikatu'ún tuku raa re' jie'e' ya'á. 11 Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Né ni ñin tee ya xinóo re' ñasí'í re', jee tana'á re' jín inka ka' ña'an, jee kúsíki ini re' nuun' ñasí'í re'. 12 Jee ré ñin ña'an xinóo ña yí ña, jee tana'á-a jín inka ka' tee, sumi kúsíki ini ña nuun' yí ña —nkachi' Jesús

Jesús jikátá'ví' nuun' Ndiosí' jie'e' rá suchí lúli

13 Ñanaka rá ñivi rá suchí kuáchí raa nuun' Jesús sáva chisó re' na'á re' raa. Soo rá tee súkuá'a jín re' nkuxeen raa nuun' rá ñivi vá. 14 Soo sáa nini' Jesús ya'á, jee nkítí ini re' jee nkachi' re' nuun' raa:

—Ku'va rán kiji rá suchí kuáchí nuun' ni'. Koto kúsá'án rán raa. Chi ñivi su'va ví ya kivi na'á Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun' raa. 15 Máa naa' vá káchí' ni' nú rán, ré ñin ya ntu jiá'ayu'ú ya tátúní' Ndiosí' nuun'-u, kuéntá' jiá'a yu'ú ñin suchí lúli ya'á, ni nkúvi kivi raa na'á Ndiosí' —nkachi' Jesús.

16 Jee nnumi re' rá suchí kuáchí, jee nchisó re' na'á re' raa, jee ñikátá'ví' re' nuun' Ndiosí' ya sa'á re' ya netu' kuvi raa.

Ñin tee suchí kúka ká'án'-a jín Jesús

17 Sáa nkene Jesús kuá'an' re' jíka re' ini ichi, jee ninu ñin tee jee nkenta-a ñnakuiñi íti-i nuun' re', jee ñikatu'ún-u re':

—Mestrú', tee va'a ví nú. ¿Ná kúvi ya kuvi sa'á ni', sáva ni'in' ni' ta'vi' ya kuteku' ni' ñíknání jín Ndiosí'? —nkachi' tee vá.

18 Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—¿Na chi káchí' nú ya kúvi ni' tee va'a? Ni ñin ñivi ntu kúvi ñivi va'a. Métú'ún Ndiosí' ví ya va'a ini. 19 ¿Á jíní' nú rá tu'un ntatúní' Ndiosí'?

Koto kúsíkí ini nú,
 koto jiá'ní' nú ñivi,
 koto sákuí'ná nú,
 koto kátú'ún nú,
 koto xíná'ví nú,
 sa'á ñá'nú nú nuun' tátá' nú jín nuun' náná' nú

—nkachi' Jesús.

²⁰ Jee nkachi' tee vá nuun' Jesús:

—Mestrú', ni'i rá tu'un ya'á ya ntatúní' Ndiosí' ya nsikúnkuví ni' ne lúlí ni' jín ne vitan.

²¹ Soo sáá nne'yá Jesús nuun' tee vá, jee nñunuun re' maa, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Kúmání' iin ka' tiñu sa'á nú. Kuá'án', jee xikó nú ni'i rá nantíñú kúmí nú, jee ku'va xu'ún vá nuun' rá lá'ví. Jee koo kue'e' ya vá'a ya yíyá'vi ka' ya taji Ndiosí' nuun' nú ne antiví. Jee kiji nú kunikin' nú nu'u', [jee xináán ini nú maánú kuéntá' iin ya niso kurúsi' sáva kuví'-i nuun' vá jie'e' nu'u'] —nkachi' Jesús nuun' re'.

²² Soo nnuquí'yá ini tee vá, ya nkachi' Jesús tu'un yukuán. Nkuquí' ini re' jee kuá'an' re', chi jie'e' kue'e' ví'í nantíñú re' íyó.

²³ Jee sáá nnakune'yá Jesús iyo iyoichi, jee nkachi'-i nuun' rá tee súkuá'a jín-i:

—¡Na ka' víjí ka' kivi rá ñivi kúká na'á Ndiosí'!

²⁴ Rá tee súkuá'a jín re', ntiví xíni' raa jie'e' tu'un nkachi' re'. Jee nkachi' tuku re' nuun' raa:

—Se'ya ni'. Rá ñivi ya kúneí ini raa xu'ún kue'e' jín rá nantíñú, na ka' víjí ka' kivi raa na'á Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun' raa. ²⁵ Nama' ka' jia'a iin kiti máá ká'nú naní camellú' yavi' lúlí néé' jie'e' iin tíkú, nsú ka' iin ñivi kúká kivi-i na'á Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun'-u —nkachi' Jesús.

²⁶ Soo ntiví nasikuiti' ka' xini' raa. Jee nikatu'ún tá'an raa:

—¡Né iin vá kuví kuneí-i nanitá'ví'-i, rúja?

²⁷ Nne'yá Jesús nuun' raa, jee nkachi' re':

—Rá ñivi ni nkúvi xinánitá'ví' raa maá'raa, soo Ndiosí' kúvi sa'á maa, chi ni'i nuun' kúvi sa'á-a —nkachi' Jesús.

²⁸ Nkijie'é Pedro nkachi'-i nuun' re':

—Kune'yá ránu'u'. Maáran' nxinóo rán' ni'i rá nantíñú rán', jee níkin' rání' nóó.

29 Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Máa naa' vá káchí' nì' nuun' rán, ya ni'i rá ñivi xinóo rá ve'i raa,

rá ñani' raa,
 rá ku'va raa,
 rá ku'vi' raa,
 áxí náná' raa,
 tátá' raa,
 ñasí' raa,
 rá se'ya raa,
 áxí ñu'un raa,

jiē'e' nu'u' jín jiē'e' tu'un vá'a Ndiosí', 30 jee Ndiosí' sikúta'vi' re' nuun' raa cientú' íchí ka', tiempú' íñí-ó ya'á, rá ve'i,

rá ñani',
 rá ku'va,
 rá ku'vi',
 rá náná',
 rá se'ya,
 jín rá ñu'un,
 sú koto u'vi' ñivi raa.

Jee suni tiempú' kiji, jee rá ñivi vá kuteku' raa nínkání jín Ndiosí'. 31 Soo kuē'e' rá ñivi ya vitan kúvi raa ya kúñá'nú ka', kuví raa ne nuun' ni'i tiempú' kiji. Jee kuē'e' rá ñivi ya vitan kúvi raa ne nuun' ni'i, jee suviráa vá kuñá'nú ka' —nkachi' Jesús.

Stékútu'ún tuku Jesús ya kuví' re'

32 Saájee jíka Jesús jín rá ñivi kútá'án jín re' jee kuankaa raa nuun' ñuun ká'nú Jerusalén. Jee yósó' Jesús nuun' raa, jee ntívi xíni' raa. Jee rá ñivi níkin' maa yú'ví raa. Jee ntava' sñn re' rá ni uxuvi' tee, jee nkijíé' re' kachi' re' nuun' raa ya kuví jiē'e' re':

33 —Tiin kuéntá' rán. Vitan ya kuankaa-ó ñuun ká'nú Jerusalén. Jee nu'u', ya nkenta kúvi nì' se'ya ñivi, jee naku'va ñn tee nu'u' nuun' rá sutu' kúñá'nú jín nuun' rá tee xíné'én' ley, naní escribas. Jee sanáa' raa ya ka'ni' raa nu'u'. Jee naku'va raa nu'u' xintín rá ñivi ya ntu kúvi nación Israel. 34 Jee nataichí' raa kunē'yá raa nu'u', kuun raa yo'o nu'u', tiesí' raa nu'u', jee ka'ni' raa nu'u'. Soo kivi' úní' nateku' ii' nì' nteñu rá ní'i' jee nakoo yikikúñu nì' —nkachi' Jesús.

**Jacobo jín Juan kákuachi ráa nuun' Jesús
ya kunisotíñú ráa jín re'**

35 Jacobo jín Juan, rá se'ya Zebedeo, nkuyatin ráa nuun' Jesús, jee nkachi' ráa:

—Mestru'. Kuíni rán' ya sa'á nú ya né ni ñin ya kakan' rán' nuun' nú.

36 Jee suvire' nkachi' nuun' ráa:

—¿Ná kúni' rán' ya sa'á ni' jie'e' rán'?

37 Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Taji xá tiñu kuniso rání' ya kune'e' ñin rán' xiín ichi ku'áá nú jee inka rán' ichi sátín nú, sáá vii kuñá'nú nú jee tatúní' nú nuun' ni'i ñiví —nkachi' Jacobo jín Juan.

38 Soo Jesús nkachi' nuun' ráa:

—Ntu jíní' rán, ná kúvi ya jíkán' rán nuun' ni'. ¿Á kuvi ko'o rán tunó'ó, kuá ko'o ni' maa? Jee suni sukuán, ¿Á kúvi kuanuté rán jín tunó'ó sú kuvi' rán kuá nu'u'? —nkachi' Jesús nuun' ráa.

39 Suviráa nkachi':

—Kuvi.

Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Ya ko'o ni', ko'o rán. Jee ya kuanuté ni' kuanuté rán.

40 Soo rá ñivi ya kune'e' xiín ichi ku'áá ni' áxí ichi sátín ni', nsú nu'u' ví ya ku'va maa nuun' ñivi. Chisa' Ndiosí' nsatú'va maa sáva ku'va re' maa nuun' ñivi ya ñani re' —nkachi' Jesús nuun' ráa.

41 Sáá nteso'o rá ni újí' ka' rá tee súkuá'a jín re' tu'un ya'á, jee nkijie'é ráa nkiti' ini ráa ne'yá ráa Jacobo jín Juan. 42 Soo nkana Jesús ráa jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Jíní' rán sáá íyó rá tee yósó' nuun' rá inka nación, ya ntu kúvi Israel, jee chí'i ráa ni'i xintíin ráa. Jee rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi tátúní' ni'in ráa sáá koo. 43 Soo nkúvi su'va nteñu rán. Chi né ni ñin ya kuíni kuvi ya ñá'nú ka' nteñu rán, jee íyó kitíñú ñivi vá nuun' inka ñivi. 44 Jee né ni ñin ñivi teñu rán ya kuíni-i kuvi-i ya xí'nañú'ún koso'-o nuun' rán, jee íyó kuvi-i kuéntá' ñin musú' kitíñú-u nuun' ni'i rán. 45 Chi nu'u', ya nkenta kúvi ni' se'ya ñivi, nsá vaji ni', sáva kitíñú rá ñivi nuun' ni'. Chisa' vaji ni' kitíñú ni' nuun' rá ñivi. Jee vaji ni' sáva kuvi' ni', sáva chunáán nká'nú ni' maání' nuun' Ndiosí' sáva nakani núne ni' kue'e' ñivi nuun' kuachi ráa —nkachi' Jesús.

Xínúvi Jesús Bartimeo tee kuáá

46 Saájee nkenta ráa ñuun Jericó. Jee sáá kuakene Jesús ñuun vá, jín rá tee súkuá'a jín re', jín kue'e' ñivi. Jee Bartimeo néé' re' yuichí. Kúvi re' se'ya Timeo, jee kúvi re' tee kuáá, ya jíkán' re' caridá'. 47 Sáá nteso'o re' ya váji Jesús, tee ñuun Nazaret, jee nkijié'é re' kanajín re' jee nkachi' re':

—¡Jesús, se'ya ichiyúkún' rey David! ¡Kuná'ví ini nú kune'yá nú nu'u'!

48 Jee kue'e' ráa nkuxeen nuun' re' ya kasi' re' yu'ú re'. Sosa' nkanajín re' ka':

—¡Se'ya ichiyúkún' rey David, kuná'ví ini nú kune'yá nú nu'u'!

49 Saájee ñakuiñi' Jesús jee nkachi'-i:

—Kana rán maa.

Jee nkana ráa tee kuáá vá, jee nkachi' ráa nuun'-u:

—¡Neí koo ini nú! ¡Nakuiñi'! Chi kána re' nó'ó.

50 Saájee nsikene-e soo' níji-i, jee íchíni nnakuiñi' nichí-i, jee nkiji-i nuun' Jesús. 51 Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—¿Ná kúvi ya kúni nú sa'á ni' jín nú?

Jee tee kuáá vá nkachi':

—Mestrú'. Kuíni ni' ya nakune'yá ni'.

52 Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kuá'án. Chi ya nuvi nú, chi nkunéi ini nú nu'u'.

Ntañú'ún kuiti' nnakune'yá re', jee nchinikin' re' Jesús ichi vá.

Kívi Jesús ñuun ká'nú Jerusalén

11 1 Sáá nkuyatin ráa ñuun ká'nú Jerusalén, nuun' kuaría' Betfagé jín Betania, jie'e' yuku Olivos, jee ntají Jesús uvi' rá tee súkuá'a jín re', 2 jee nkachi' re' nuun' raa:

—Kuá'án' rán kuaría' káá ichinúún' rán. Jee retún nkivi rán yukuán, jee ntañú'ún kuiti' nani'in' rán ñin burru lúli nú'ní', ya ni ñin ñivi ntiá'an koso' maa. Jee nanají rán maa jee kiji rán jín-i. 3 Jee ré ñin ñivi kachi'-i nuun' rán: “¿Nachi sá'á rán sukuán?”; kachi' rán nuun'-u: “¡To'o'-ó jiniñú'ún maa. Jee yachi' natají i' re' ti' ya'á” —nkachi' Jesús nuun' raa.

4 Jee ña'an' raa, jee nñani'in' raa burru, nú'ní' ti' yuichí ká'nú ichinúún' ñin yuvé'í. Jee nñanají raa ti'. 5 Ñajee rá ñivi ká'ví ni ya íñí yukuán nkachi' raa nuun' rává:

—¿Ná sá'á rán ya nánají rán burru ya'á?

6 Jee ni núvì' rá tee vá nkachi' sání ya nkachi' Jesús nuun' raa. Jee njia'a rá ñivi kuá'an' raa jín tí'. 7 Jee sáá ñake'en raa burru lúli, jee nchisó raa sa'ma raa yata' tí', jee ñakoso' Jesús tí'. 8 Kue'e' rá ñivi nyakin' raa sa'ma raa ini ichi, jee rá inka ka' nyakin' nayúku', ya ñe'ne' raa nuun' rá yutun. 9 Jee rá ñivi kuá'an' ichinúún' re' jín rá ñivi níkin' yata' re' nkanajín raa:

—¡Hosana! f ¡Ná ka' netu' ka' kúvi tee ya vaji-i nuun' súvi Ito'o-ó! 10 ¡Ná ka' netu' ka' ya vaji nakuiñi' re' nuun' tátá-ó rey David sáva tatúni' maaré' nuun'-ó! ¡Hosana! Ná ka' ñá'nú ka' Ndiosí! ya néé' antiví —nkachi' rá ñivi.

11 Jee nkivi re' ñuun ká'nú Jerusalén, jee kuá'an' re' nuun' veñu'un ká'nú. Nne'yá re' ni'i rá nantíñú yukuán. Jee kuá'an' re' ñuun Betania jín ni uxuvi' rá tee chi yánini ví-i.

Nchisó nínu Jesús yutun higo ya ntu kúun rá vixí'

12 Jee kivi' xtéñu'un, sáá nkene raa ñuun Betania, jee nisoko Jesús. 13 Ne íká ka' nini' re' ñin yutun higo ya néé' na'á yuku', jee ña'an' nne'yá re' ré nínta ya vixí' nuun'-u. Sáá nkenta re' ntuná' nnáni'in re', kuachi na'á yuku' ni néé', chi nsú tiempú' kúun higo ví-i. 14 Inajee nkachi' re' nuun' yutun vá:

—Ni nsá kaji' ka' ni ñin ñivi ya vixí' nú ñínkání.
Jee nteso'o rá tee súkuá'a jín re' ya nkachi' re'.

fNOTA:Hosana kuíni káchí: ¡sikáku Ndiosí' yó!

Nnasa'á ninu'un Jesús veñu'un ká'nú

15 Jee ña'ǎn' ráa ñuun ká'nú Jerusalén, jee sáá nkivi ráa chíké'i néé' ini veñu'un ká'nú, jee nkijié'é Jesús tava' re' rá ñivi xíkó jín rá ñivi ké'en yukuán rá nantíñú sókó' rá ñivi. Jee nsikókáni re' rá mesa rá ñivi sáma xu'ún jín sillá' rá ñivi xíkó paloma. 16 Jee ntu jiá'a re' jiá'a ni ñin rá ñivi níso ráa nantíñú chíké'i néé' ini veñu'un vá. 17 Jee nxiné'én' re' rá ñivi tu'un ya'á, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí' káchí' ya:

Ve'i ñi' kunaní ve'i nuun' nákuetu ni'í ñivi ñiví nuun' Ndiosí'.

Soo suvirán nsa'á maa ñin kava rá kui'ná —nkachi' Jesús nuun' ráa.

18 Sáa nteso'o rá sutu' kúná'nú jín rá tee xiné'én' ley nani escribas tu'un nkachi' re', jee nkijié'é ráa núkú ráa naja kuvi ka'ni' ráa re'. Chi yú'ví ráa maa, chi ni'í rá ñivi ntiví xíni' jje'e' ya xiné'én'-e.

19 Sáa nkuaa' jee nkene Jesús jín rá tee súkuá'a jín re' nuun' ñuun vá.

Nnachi yutun higo ya ntu nkúun rá vixí'

20 Sáa njia'a ráa yane'en', jee nini' ráa yutun higo, jee ya ni'í-i nnachi ne jín yo'o-o. 21 Jee sáa nnaqu'un ini Pedro ya nkachi' Jesús nuun' yutun vá, jee nkachi'-i nuun' Jesús:

—¡Mestrú'! ¡Kune'yá! Yutun higo vá, ya nchisó nínu nú maa, jee ya nnachi-i.

22 Jee nnaixiníko Jesús jee nkachi'-i nuun' ráa:

—Kunei ini rán Ndiosí'. 23 Máa naa' vá káchí' ñi', ya né ni ñin ñivi ya kachi' nuun' yúkú ya'á: “Kuiyo jee sukuíko maánú nuun' nteñú'ún”. Retún ntu iyó tu'un síjiáni ini ánima' ñivi vá, soo ínú ini-i ya kuvi ya káchí'-i, jee sikúnkuvi Ndiosí' maa.

24 Káchí' ñi' nuun' rán ya ni'í ya kakan' rán, ni nákuetu rán nuun' Ndiosí', ñinu ini rán ya ya nni'in' rán maa, jee ñi'in' rán maa. 25 Jee retún nákuetu rán, jee kuneká'nú ini rán jje'e' né ni ñin kuachi ya nsa'á ñivi siki' ránó'ó. Sa'á rán su'va, sáva suni tátá' rán, ya néé' re' antiví, kuneká'nú ini re' jje'e' kuachi rán ya njia'a nsa'á rán nuun' tu'un re'. 26 [Retún ntu néká'nú ini rán, jee suni tátá' rán, ya néé' antiví, nsa'á kuneká'nú ini re' jje'e' kuachi rán] —nkachi' Jesús.

Tiñu níso Jesús

27 Jee nkenta tuku ráa ñuun ká'nú Jerusalén. Jee ni jíka Jesús chíké'i néé' ini veñu'un ká'nú, jee rá sutu' kúñá'nú, jín rá escribas, jín rá tee kúñá'nú nkuyatin ráa nuun' re'. 28 Jee níkatu'ún ráa re':

—¿Ná tiñu níso nú ya sá'á nú rá tiñu ya'á? Áxí ¿né ñin ntaji tiñu níso nú ya sá'á nú rá tiñu ya'á?

29 Jee nñaxiníko Jesús nuun' ráa:

—Suni katu'ún ñi' ránó'ó ñin tu'un. Ré nñaxiníko rán nuun' ñi', jee naxiníko ñi' nuun' rán ná tiñu níso ñi' ya sá'á ñi' rá tiñu ya'á. 30 ¿Né ñin njia'a tiñu nuun' Juan sáva sikuánuté-e? ¿Ndiosí!, ya néé' antiví, áxí rá tee? Naxiníko rán nuun' ñi' —nkachi' Jesús nuun' ráa.

31 Saájee nñatú'ún maáraa, jee nkachi' ñin inka ráa:

—Retún kachi'-ó ya Ndiosí!, ya néé' antiví, njia'a-a tiñu vá nuun' Juan, jee kachi' re': “Saájee, ¿nakui chí ntu nínú ini rán tu'un ya nkachi' Juan, rújan?” 32 Soo ¿naja kúvi kachi'-ó rá tee njia'a tiñu vá nuun' re'?

Nkachi' ráa su'va chí yú'ví ráa rá ñivi kue'e'. Chí ñinu ini ñi' rá ñivi, ya Juan nkuví njia ñin tee ya njia'a Ndiosí' tu'un nuun'-u. 33 Saájee nñaxiníko ráa nuun' Jesús:

—Ntu jíni' rán'.

Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Suni nu'u', ni nkachí' ñi' nuun' rán ña tiñu níso ñi' ya sá'á ñi' rá tiñu ya'á.

Tu'un ya kúnkunuún ká'an' jje'e' rá tee káné'én ya sátíñú

12 1 Iñajee nkjjié'é Jesús nñakani re' tu'un ya kúnkunuún ká'an' tu'un vá nuun' ráa, jee nkachi'-i:

—Ntee ñin tee rá yokú'ú' uva. Jee ñasi' re' kurá' nuun' rá yokú'ú' vá. Jee ñete re' nuun' yuu' nuun' jí'ni ráa uva. Jee nsá'á re' ñin ve'i súkún, sáva kumí ráa rá yokú'ú' uva. Jee kuíre njia'anúún re' ñu'un vá nuun' rá tee sátíñú maa, jee nkene íká re' kuá'an' re'. 2 Jee nchuyichí re' ñin musú' re' nuun' rá tee sátíñú nuun' ñu'ún vá, tiempú' íyó uva, sáva nake'en re' sava tata' nsá'á ráa. 3 Soo ntñin ráa musú' vá, jee njia'a ráa maa, jee nñachuichí sain ráa maa.

4 'Iñajee, tee xí ñu'un vá ntají tuku-u inka ka' musú'-u. Soo [nkuun ráa yuu' maa] jee nstufí' ráa xini' musú' vá, jee

ntenuun' raa maa. ⁵ Jee inka ka' ntají tee xí ñu'un vá, jee ña'ni' raa musú' vá. Suni ntají re' kue'e' rá inka ka', jee kél'in rává njia'a raa, jee kél'in rává ña'ni' raa.

⁶ Kuachi iin tee ni ka' vá íyó, ya kúvi se'ya yí re', ya ñúnúun ví'í re'. Nu nfi' ka' ntají re' maa nuun' raa. Nka'vi ini re' ya: “Sa'á ñá'nú raa nuun' se'ya ni’”. ⁷ Soo rá tee sátiñú vá nnatú'un raa: “Ya'á ví tee ya ta'vi' re' nuvi ñu'un ya'á. Kó'on'-ó jee ka'ni'-ó maa, jee ta'vi'-ó nuvi ñu'un ya'á”. ⁸ Jee ntiin raa maa, jee ña'ni' raa maa, jee nsukuikó raa maa yata' ñu'un nuun' káá uva vá.

⁹ ¿Ná sa'á tee xí ñu'un uva vá, rújan? Suvire' kiji, jee xináan' re' rá tee sátiñú vá. Jee kuvanuún re' ñu'un uva vá, nuun' rá inka ka' ñivi.

¹⁰ ¿Á ni ntiáné ka'vi rán rá tutu' ya'á ya níso tu'un Ndiosí'? Káchí'-i:

Yuu', ya nkuichi ini rá tee sá'á ve'i,
suvivá nkenta nkuvi yuu' ya níyotiñu ka', ya yftuvi-i
skiná' ve'i.

¹¹ Ito'o'-ó nsa'á su'va, jee tívi xíni'-ó né'yá-ó maa —nkachi' Jesús nuun' raa jie'e' maaré'.

¹² Iñajee rá sutu' kúñá'nú jín rá escriba nnukú raa kitiin raa re', chi ñaku'un ini raa ya nñakani re' tu'un kúnkunuún ya'á siki' raa. Soo yú'ví raa rá ñivi kue'e'. Jee nxinóo raa re', jee kuá'an' raa.

Tu'un káchí' Jesús jie'e' ré íyó chunáá-ó impuesto

¹³ Jee kuíre ntají raa nuun' Jesús kél'in rá fariseo jín rá tee íñí jín Herodes, sáva natava' raa yu'ú re' iin tu'un jie'e' ya kuvi chikuachi raa re'. ¹⁴ Jee nkiji raa jee nkachi' raa nuun'-u:

—Mestrú'. Jíní' rán' ya iin tee naa' kúvi nú, chi ntu sá'á nú kuéntá' naja íyó rá ñivi, chi iin ni kúvi ñivi nuun' nú. Jee xiné'én' naa' nú ichi Ndiosí'. ¿Á yinetu' ley Moisés' ya chunáán-ó impuesto nuun' rey^s tátúní' nación Roma áxí ntuví? ¿Á íyó chunáán-ó áxí ntu íyó chunáán-ó? —nkachi' raa nuun' Jesús.

¹⁵ Soo ya jíní' re' ya tee sansu'va ví raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

---

§NOTA: César

—¿Nakui chi jítotúní' rán nu'u'? Taji rán ìn xu'ún kaa nuun' nì' sáva kuné'yá nì' maa.

¹⁶ Nkinaka ráa ìn nuun' re' jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Ne ìn xín nuun' ví ya'á jín súví néé' nuun' xu'ún kaa ya'á, rújan?

Jee nkachi' ráa:

—Rey tátúní' nación Roma ví.

¹⁷ Ìñajee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Rá kúvi nantíñú rey tátúní' nación Roma, naku'va rán maa nuun' rey nación Roma. Jee rá kúvi nantíñú Ndiosí', naku'va rán maa nuun' Ndiosí'.

Jee ntíví xíní' ráa, sáá nteso'lo ráa ya nkachi' re'.

Nìkatu'ún ráa jie'e' ya nateku' ìi' rá níyi

¹⁸ Ìñajee nkenta rá tee ká'ví ni ya yí'i ráa nuun' grupo nani saduceo nuun' ìñí Jesús. Káchí' rá saduceo ya ni nsá nateku' ìi' ka' rá ní'i' jee ni nsá nakoo ñuné'yú' ráa. Jee nìkatu'ún ráa re':

¹⁹ —Mestrú'. Káchí' nuun' tutu' ya ntee Moisés nuun'-ó yana'án ví'í, ya retún kuvi' ìn tee, jee kinoo ñasí'í re', jee ntu níyo se'ya re' jín ña, jee ñani' tee vá íyó tana'á re' jín ñasí'í tee ní'i' vá, sáva koo tata' ñani' re' ya ní'i' vá. ²⁰ Níyo uxá' rá tee nkuvi' ñani' nkaku jí'ín ráa. Jee ñani' xí'nañú'ún ntana'á re' jín ìn ña'an. Soo nì'i' re' jee ntu níyo se'ya re'. ²¹ Saájee ñani' úví' nna'tana'a re' jín ña, jee suni nì'i'-i jee ntu níyo tata' re'. Jee suni sukuán nkuvi' jín ñani' úní'. ²² Jee sukuán nkuvi' jín nì'i' ni uxá' ráa, jee ntu níyo tata' ráa. Jee nuun' nì'i' suni nì'i' ña'an vá. ²³ Saájee, kivi' ya nì'i' rá ñivi ní'i' nateku' ìi' tuku ráa, sáá nakoo tuku ñuné'yú' ráa, jee ¿ne ìn ráa xí' ñasí'í nuvi tuku ña, rúja? Chi ni uxá' ráa nnee' jín ña, rújan —nkachi' ráa nuun' Jesús.

²⁴ Nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Naan' jíani ini rán, chi ntu jíáku'un ini rán ni tu'un Ndiosí', ya níso nuun' tutu', ni fuerza íi' níso Ndiosí'. ²⁵ Chi kivi' nateku' ìi' rá ñivi ní'i', jee ni nsá tana'á ráa ka', jee ni nsá xitáná'á ráa rá se'ya ráa. Soo kue'nu ráa kuéntá' rá najiá'á ìi' Ndiosí' ya íyó antiví ya ntu tána'á ráa.

²⁶ 'Soo jie'e' ya máá naa' ya nateku' ìi' rá ñivi ní'i', ¿á ntiá'an ka'vi rán tu'un Ndiosí' níso nuun' tutu', ya ntee Moisés jie'e' ya nkuvi' jín tunkú'ú' ya káyú'-u, rúja? Jee yukuán nkachi' Ndiosí' nuun' Moisés: “Nu'u' ví Ndiosí' ya

néñu'un Abraham, Isaac, jín Jacobo”. 27 Jee ntu kúvi re' Ndiosí' rá ní'i, soo rá ñivi tékú' néñu'un ráa Ndiosí'. Saáva naan' nasíkuiti' jiáni ini rán —nkachi' Jesús nuun' ráa jie'e' xitékú' Ndiosí' ráa jín re' sú ni'i' ráa,

Tu'un máa ñá'nú ka' nuun' ni'i ya ntatúní' Ndiosí'

28 Jee nkuyatin ñin escriba ya xiné'én' re' tu'un ley nuun' ráa, jee nteso'o re', ya kántá'án tú'un rá saduceo jín Jesús. Jee sáa nteso'o re' ya va'ani nñaxiníko Jesús nuun' ráa, jee níkatu'ún re' Jesús:

—¿Né ñin tu'un ya ntatúní' Ndiosí' ví ya máa ñá'nú ka' nuun' ni'i, rújan?

29 Nñaxiníko Jesús nuun'-u:

—Tu'un máa ñá'nú ka' ya ntatúní' Ndiosí' kúvi ya'á: “¡Teso'o ñivi nación Israel! ¡Ito'o'-ó Ndiosí'! Ito'o'-ó ví métú'un Ndiosí' ya íyo. 30 Jee íyo kunuun nú Ito'o'-ó, ya kúvi Ndiosí' nú, jín ni'i ne ánima' nú, jín ni'i ini nú, jín ni'i antúní' nú, jín kua neí ini nú”.

31 Jee ya úví' ya ntatúní' Ndiosí' ví su'va: “Íyo kunuun nú rá ñanitá'án nú kuéntá' ñúnúun nú maánú”. Káchí' nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí'. Ni ñin tu'un ñá'nú ya ntatúní' Ndiosí' ví ya ñá'nú ka' nsú ka' rá ni núví' ya'á —nkachi' Jesús nuun'-u.

32 Ññajee nkachi' escriba vá nuun' Jesús:

—Vatu' nkachi' nú, mestrú'. Ya náá' ví ya káchí' nú ya ñin ni Ndiosí' íyo, jee ntuné íyo inka ka' ndiosí' nsú ka' suvire'.

33 Jee kunuun-ó Ndiosí' jín ni'i ánima'-ó,

jín ni'i antúní'-ó,

jín ni'i ini-ó,

jín kua neí ini-ó.

Jee kunuun-ó rá ñanitá'án-ó kuéntá' ñúnúun-ó maáo. Ñá'nú ka' ví rá tu'un yukuán nsú ka' ni'i rá kiti téñu'un-ó sókó'-ó nuun' Ndiosí' jín ni'i rá inka nantíñú sókó'-ó nuun' Ndiosí' —nkachi' mestrú' vá.

34 Sáa nini' Jesús ya kájíkuiti' nñaxiníko escriba vá, jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Ntuné íyo íká nú kenta nú kivi nú na'á Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun' ñivi.

Jee ni ñin ráa ntu nkiji ka' ini ráa katu'ún ráa ka' maa.

¿Né ìin se'ya ichiyúkún' kúvi Cristo?

³⁵ Sáá xíné'én' Jesús tu'un Ndiosí' chíké'i néé' ini veñu'un ká'nú, jee nkachi' re':

—¿Nakui chi káchí' rá escriba, ya Cristo kúvi re' ichiyúkún' rey David? ³⁶ Tachí' íí' Ndiosí' njia'a tu'un sáá kachi' maá David, jee nkachi' re' tiempú' chíji jìe'e' Cristo:

Ito'o'-ó Ndiosí' nkachi' nuun' Ito'o' nì':

“Kunee' nú ichi kuá'a nì', nuun' tatúní' nú jín nì'.

Jee kunee' nú yukuán ne xináán' nì' rá jíní' ú'vi' né'yá-a nó'ó, jee nekuá' kakin' nì' ráa chíji jìe'e' nú kuéntá' ìin teyu'.”

³⁷ Saájee ¿nasa kúvi re' ìin ichiyúkún' David? Chi ne maá David nkachi'-i ya kúvi re': “Ito'o' nì'” —nkachi' Jesús.

Jee rá ñivi kue'e' ne kúsí' ini ráa tésó'o ráa tu'un káchí' Jesús.

Xíkóná'án Jesús rá tee xíné'én' ley Moisés ya kúvi ráa escribas

³⁸ Jee ni xíné'én' re', nkachi' re' nuun' ráa:

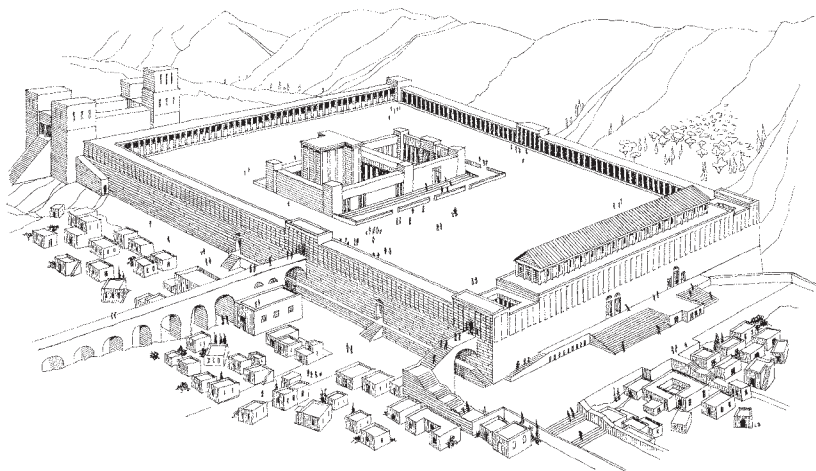
—Nito koo rán maárán nuun' rá tee xíné'én' ley, ya tá'án ini ráa jikónúun ráa jín sa'ma kání ya íyótúní' sá ñú'ún ráa. Jee suni tá'án ini ráa ká'án' jínú'ún rá ñivi jín ráa nuyá'vi.

³⁹ Jee tá'án ini ráa máá sillá' kúñá'nú ka' kunee' ráa ini rá veñu'un lúlí. Jee suni tá'án ini ráa máá sillá' kúñá'nú ka' kunee' ráa nuun' íyó viko nuun' yájí' rá ñivi. ⁴⁰ Jee rá tee vá jíchi ráa rá ña'an ná'ví, kánee' ráa ve'i ráña. Jee káñunkúún na'án ví'í nákuetu ráa. Suviráa vá manéátú'ún ka' nì'in' ráa tunó'ó ya sijíta Ndiosí' ráa —nkachi' Jesús.

Ya nsokó' ña'an ná'ví lál'ví

⁴¹ Jee sáá néé' Jesús ichinúún' yatun' nuun' sókó' kue'e' rá ñivi xu'ún nuun' Ndiosí'. Jee né'yá re' nasa sókó' ráa xu'ún. Jee kue'e' rá kúká chú'un xu'ún kue'e'. ⁴² Jee nkenta ìin ña'an ná'ví lál'ví. Jee nchu'un-u uvi' xu'ún lúlí kaa ya ntu ni yíyá'vi. ⁴³ Saájee Jesús nkana ni uxuvi' rá tee súkuá'a jín re', jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Máá naa' vá káchí' nì' nuun' rán ya ña'an ná'ví lál'ví ya'á ví ya nchu'un-u ka' xu'ún nsú ka' nì'i rá chú'un xu'ún ini yatun'. ⁴⁴ Chi nì'i ráa jíá'a nakuá' nkinoo néen ráa. Soo ña'an ya'á, ya nó'o lál'ví ña, njia'a nì'i ña xu'ún néen ña kuteku' ña —nkachi' Jesús.

Káchí' Jesús ya naan' veñu'un ká'nú Jerusalén

13 ¹ Sáa nkene Jesús ini veñu'un ká'nú, jee iin rá tee súkuá'a jín re' nkachi'-i nuun' re':

—Mestrú'. ¡Kunge'yá! Nā ka' ká'nú ka' rá yuu' vá. Jee nā ka' vii ka' íyó rá ve'i ya'á.

² Soo nkachi' Jesús nuun' re':

—¿Á né'yá rán rá ve'i ná'nú yósó' tá'an ya'á ya kúvi veñu'un ká'nú? Ni iin yuu' yósó' ta'an nkínóo ka', chi ni'i rá yuu' vá kani' raa maa —nkachi' Jesús.

Rá seña koo tiempú' ya kúvi ya nkachi' Jesús

³ Kuā'an' raa jee sáa ñakunee' re' ika' yuku Olivos ya káa ichinúun' veñu'un ká'nú, jee Pedro, Jacobo, Juan jín Andrés níkatu'un sñn raa re':

⁴ —Kachi' xá nuun' rán', ¿Nama kúvi rá tiñu nkachi' nú nuun' rán'? ¿Jee ná seña koo sáva stúvi ya kunaq' ni'i rá tiñu ya'á? —nkachi' raa nuun' re'.

⁵ Jee Jesús nkijie'é nkachi' re' nuun' raa:

—Nito koo rán maarán ya ni iin ntuná xíná'ví-i rán'ó.

⁶ Chi kue'e' ñivi kañunkúun sa'á raa ni ka' ya kiji raa nuun' súvi ni'. Kachi' raa ya kúvi raa Cristo. Jee xíná'ví raa kue'e' ví'í ñivi. ⁷ Soo ré tes'o rán ya íyó tukanta'an, jín ya koo tukanta'an, jee koto ñuyú'ví ini rán. Chi sáa íyó kúvi rá tun'ó ya'á. Soo ntiá'an kenta jinu. ⁸ Chi kantá'an nación jín inka

nación. Jee ñuun kantá'an jín inka ñuun. Jee ké'in nuun' taan. Jee kutámá ví'í. Jee koo ku'e'e' tuntíxín. Sukuán kiji'é'é rá tunó'ó nuun' rá ñivi ñiví.

⁹ 'Soo nito koo rán maarán, chi naku'va ráa ránó'ó xintíin rá tee jie'né' kuachi, jee xiná'má' ráa ránó'ó. Jee ku'va ráa ránó'ó jín yo'o ini rá veñu'un lúli. Jee kuiñi rán ichinúun' rá tee kúñá'nú jín rá rey xiná'má' ráa ránó'ó, chi yí'í rán nuun' nu'u'. Jee su'va naku'va rán ya náá' jie'e' ni' nuun' ráa. ¹⁰ Jee xí'na ka' ne ntiá'an kenta jinu, íyó tekutu'un tu'un vá'a jie'e' ni' nuun' ntaká nación íyó ñiví. ¹¹ Jee retún naku'va ráa ránó'ó xintíin tee nísotíñú, koto nani'vi ini rán, ná kachi' rán xí'na ka' kenta rán yukuán. Chisa' né ni ñin tu'un taji Ndiosí' nuun' rán sáa kachi' rán maá hora yukuán, jee kachi' rán vá. Chi nsú ránó'ó ví ya ka'an', chi Tachi' íí Ndiosí' ví ya ka'an'.

¹² 'Naku'va rá tee rá ñani' ráa xintíin rá ñivi, sáva ka'ni' ráa maa. Jee suni rá tátá' naku'va ráa rá se'ya ráa xintíin rá ñivi, sáva ka'ni' ráa maa. Jee rá se'ya nenta ráa siki' sí'í ráa. Jee ka'ni' rá ñivi ráa sa'a rá se'ya ráa. ¹³ Ni'í ñivi ta'vi ini ráa kune'yá ráa ránó'ó, chi yí'í rán nuun' ni'. Soo rá ñivi kuni'in kuiñi kutú ráa jín ni' ne nuun' kenta jinu jee suviráa ví ya sikáku Ndiosí' ráa.

¹⁴ 'Profeta Daniel ntee-e ya koj ñin tee né'í ya jíníichi' ini Ndiosí' né'yá re' maa ya stív-i ya íí' ya sa'a-a ya kuni u'vi' Ndiosí' veñu'un ká'nú re'. (Ré né ni ñin ñivi ya ka'vi tu'un ya'á, jee kiku'un ini-i vá.) Jee sáa kuni' rán maa, ya kuiñi-i nuun' ntu íyó kuiñi-i, saájee rá ñivi néé' Judea íyó ke'e ráa xinóo ráa kunu ráa k'i'in' ráa nuun' yuku sáva kaku ráa. ¹⁵ Ré ñin ñivi yósó'-o xini' ve'i-i, retún nuun-u, jee koto nívi-i ini ve'i-i tava'-a ni ñin nantíñú-u. ¹⁶ Jee ré ñin ñivi íñi-i nuun' tata' sá'a-a, koto níko-o nake'en-e sa'ma-a. ¹⁷ Ná ná'ví ka' rá ña'an kunee ku'e'i', jín rá ña'an néen yikín kivi' yukuán. ¹⁸ Nakuetu rán jee kakatá'ví' rán nuun' Ndiosí' ya nkúvi rá tiñu ya'á tiempú' vijin sáa kúun savi' xéen'. ¹⁹ Chi rá kivi' yukuán kuno'o nasfkuiti' rá ñivi tunó'ó ya nintí'in ntiá'an ne kivi su'va ne tiempú' xí'nañú'un, sáa nsa'á Ndiosí' ñiví, jín ne vitan. Jee nintí'in nkóo ka' su'va. ²⁰ Jee rétá' ntuví nasa'á kuítí Ito'o'-ó tiempú' tunó'ó vá, jee ni ñin ñivi nkáku. Soo jie'e' rá ñivi, ya yí'í ráa nuun' Ndiosí', ya nkaji re', jee saáva nasa'á kuítí re' tiempú' vá. ²¹ Saájee ré ñin ñivi kachi'-i nuun' rán: "Kune'yá rán, ya'á íñi Cristo". Áxí kachi'-i ya: "Kune'yá

rán, yukuán íñí re'". Koto ínú ini rán ya káchí'-i, ²² chi kenta rá tee ya kachi' raa ni ka' ya Cristo ví raa. Jee kenta rá ñivi ya kachi' raa ni ka' ya Ndiosí' njiá'a tu'un nuun' raa. Jee sa'á raa rá seña jín rá tiñu anasí sáva xiná'ví raa rá ñivi. Jee sa'á raa maa sáva xiná'ví raa ne rá ñivi nkaji Ndiosí', retú sanaan' kuvi. ²³ Soo nito koo rán maarán. Chi ya nkachitu'un yachí' ni' nuun' rán ni'i rá tiñu vá ne ntiá'an kuvi-i su'va.

Sáa niji tuku Jesús, ya nkenta kúvi re' se'ya ñivi

²⁴ 'Soo rá kivi' yukuán, jee ré njia'a tiempú' tunó'ó, jee nuneen' nkani', jee nkútuun' ka' yoo',

²⁵ jee kute' rá tiun' ne súkún. Jee kajia' rá fuerza tñn ni'i ya íyo antiví.

²⁶ Jee kuíre kuni' rá ñivi nu'u' kiji ni' nteñu viko', ya nkenta ni' kúvi ni' se'ya ñivi. Jee kiji ni' jín kue'e' fuerza í' ni'in niso ni'. Jee tuun' nasfikuiti' ni', chi ya kúñá'nú nasfikuiti' ka' kúvi ni'. ²⁷ Jee kuíre chuichí ni' rá najiá'á' í' ni' jee nastútú raa rá ñivi nkaji Ndiosí', ne nuun' ni kúmí' ichi ñiví, ne íyo ka' ichi ñiví, jín ne íyo ka' ichi antiví yata' ñiví.

²⁸ 'Ntañú'un ka'vi ini rán jie'e' yutun higo, jee kutu'va rán tu'un kúnkunuún ya'á. Retún ya nuyuté na'á yutun jee néneyuté na'á yukú', ya jíní' rán ya vaji kuyatin tiempú' saví.^h ²⁹ Suni sukuán retú kuni' rán ya kuvi ni'i rá tiñu ya nkachi' ni', jee kuká'nú ini rán ya ya vaji kuyatin ni'. Ya kuéntá' vaji kivi ni' yuvéí. ³⁰ Maa naa' vá káchí' ni' nuun' rán ya nkuví' ni'i rá ñivi vá ya kuni' maa', ne kuvi ni'i rá tiñu ya nkachi' ni'. ³¹ Naan' súkún jín ñiví. Soo nsá naan' rá tu'un káchí' ni' chi ni'i sikúnkuvi.

³² 'Soo kivi' yukuán jín na hora ya kuvi rá tiñu nkachi' ni', ni ñn ntuná' jíní' maa. Ni rá najiá'á' í' Ndiosí', ya nee' antiví. Ni maaní' ya kúvi ni' se'ya Ndiosí'. Métú'un tátá' ni' vá jíní' maa. ³³ Nito koo rán maarán. Ku'un xú'un ini rán. Jee kakatá'ví rán nuun' Ndiosí', chi ntu jíní' rán na tiempú'

---

^hNOTA:Verano ví tu'un ya'á, soo nuun Israel ntu kúun saví' tiempú' verano. Yukuán kúun saví' invierno. Verano kúvi rá yoo' Junio, Julio, jín Agosto ya kúvi-i tiempú' ní'.

ⁱNOTA:esta generación: kúvi kachi'-ó rá ñivi ya tékú' raa tiempú' nkachi' Jesús tu'un ya'á, áxí rá ñivi kuteku' sáa kuni' raa rá seña vá, áxí tata' ya'á (tata' Israel).

kuvi-i. ³⁴ Sukuán íyó kuéntá' íyó ìin tee ya nkene-e ve'i-i jee kua'an' íká-a. Jee ne ntiá'an kene re', jee njia'a re' ta ìin nuun' rá musú' re' tiñu sá'á ráa, sáva kuneen kuéntá' ráa ve'i re'. Jee ntatúní' re' nuun' tee kúmí yuvé'í, ya nito koo-o. ³⁵ Saáva nito koo rán, chi ntu jíní' rán na hora kiaa' Ito'o' xí ve'i: á yankuáá', áxí savañuún, áxí nikín sáá kána stó'o, áxí yane'en'. ³⁶ Nito koo rán maárán, sáva retú sanaan' nenta nì' jee koo tu'va rán, kuéntá' retú nenta sanaan' tee xí ve'i, jee ntu nání'in' sanaan' re' musú' kixí'. ³⁷ Rá tu'un káchí' nì' nuun' rán ya'á, nuun' nì' ñivi káchí' nì' maa. ¡Nito koo rán maárán! —nkachi' Jesús.

Nátú'ún ráa ñasa tiin ráa Jesús

14 ¹ Ìñajee niyo uvi' ka' kivi' jee koo viko pascua' jín viko yáji' ráa ìxtatí'lá' ya ntu yí'í levadura. Jee rá sutu' kúñá'nú jín rá escriba, núkú ráa ñasa kuvi xiná'ví ráa Jesús, jee tiin ráa re', jee ka'ni' ráa re'. ² Chi nkachi' ráa: —Nsá tiin-ó maá kivi' íyó viko, sáva ntu távi' rá ñivi yó.

Ìin ña'an nchisó aceite jíavixi' xini' Jesús

³ Nnee' Jesús ñuun Betania ini ve'i Simón, ya nno'o-o kue'í' té'yú' naní lepra. Ni néé' re' nuun' mesa yáji' re', jee nkenta ìin ña'an nuun' re'. Ína'á ña ìin tino'o' lúlí yuu', naní alabastro, ñú'ún chitú aceite maa. Aceite vá kúvi ninu'un nardo nute jíavixi', jee yíyá'vi ví'í. Jee ntá'ví ña tino'o' vá, jee nchisó ña aceite vá xini' re'. ⁴ Saájee rá ñivi ká'vi ni ìñí yukuán nkítì ini ráa jee nkachi' ráa nuun' tá'an ráa:

—¿Nachi nsiknaan' ña aceite jíavixi' vá? ⁵ Chi kuvi xikó aceite jíavixi' vá, nékúvi, ya kúvi ya'vi ìin ñivi ya úji' yoo'. Jee kuvi ku'va xu'ún vá nuun' rá lá'ví, nékúvi —nkachi' sava ráa nkakuíyu'ú ráa nuun' ña.

⁶ Soo Jesús nkachi' nuun' ráa:

—Kusaá rán ña. ¿Nakuí chi xtáñá'an rán ña? Chi ìin tiñu va'a ví ya nsá'á ña nuun' nu'u'. ⁷ Chi sukuáni íyó rá lá'ví jín rán. Jee resá kuíni rán, jee kúvi sa'á rán ya vá'a jín ráa. Soo nu'u', nsá nínkání kune' nì' jín rán. ⁸ Nsa'á ña ñakuá' nkunéí

¡NOTA:Maá pascua kúvi ìin viko ya sá'á rá ñivi Israel, sáva náku'un ini ráa, ya Ndiosí' nchuchí najiá'á' í' re' xini' ráa jee nsikáku re' ráa ntava' re' ráa ñuun Egipto.

ña. Nchi'i ña aceite vá yikikúñu nì', sáva sa'á stákoo yachi' ña nu'u', ne ntiá'an se'í raa nu'u'. ⁹ Jee máa naa' vá káchí' nì' nuun' rán, ya né ni ví nkuvi nuun' stekútu'ún raa tu'un vá'a Ndiosí' kuaíyó ni'i ñiví, jee suni nakani raa ya nsa'á ña, sáva naku'un ini rá ñivi ña —nkachi' Jesús nuun' raa.

Núkú Judas sáa naku'va re' Jesús nuun' rá tee néetiñu íñí siki' re'

¹⁰ Saájee Judas Iscariote, ya kúvi ñin rá ni úxúvi' tee, ña'an' re' nuun' rá sutu' kúñá'nú, sáva sukuíta re' Jesús. ¹¹ Jee sáá nteso'o raa re', jee nkuşii ini raa. Jee nchiso' yu'ú raa ya ku'va raa xu'ún nuun' re'. Saájee nnu'kú re' sáa kuvi naku'va re' Jesús xintíin raa.

Xíní Ito'o'-ó

¹² Jee kivi' xí'nañú'ún viko yájí' rá ñivi Israel ixtatlá' ya ntu yí' levadura, jín sáa jiá'ní' raa lanchi lúli sókó' raa ya yájí' raa viko pascua. Jee rá tee sukuá'a jín Jesús, nikatú'ún raa re':

—¿Né nú' kuíni nú ya kisa'á stákoo rán', sáva kuxíní-ó viko ya'á?

¹³ Saájee ntají re' uvi' ni rá tee sukuá'a jín re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—Kuá'an rán ne ñuun ká'nú, jee yukuán ketá'an rán ñin tee ya niso ñin kiyi' ñú'ún nute. Kunikin' rán maa. ¹⁴ Jee nuun' kivi' re', jee kachi' rán nuun' tee xí ve'i vá: “Maá Mestrú' káchí': ¿Né nú' íyó ñin ini ve'i kunee núún nì' nuun' kuvi kuxíní nì' viko pascua jín rá tee sukuá'a jín nì'?” ¹⁵ Jee suvire' xin'é'n' nuun' rán ñin ini ve'i ká'nú yósó' tá'an, ya ni'i ya íyó stákoo. Yukuán satú'va rán ya kuxíní-ó —nkachi' Jesús nuun' raa.

¹⁶ Jee nkene ni núvi' rá tee, ya sukuá'a jín re', jee nkenta raa ñuun ká'nú. Jee nñani'in' raa ni'i sáni nkachi' re' nuun' raa. Jee nsa'á stákoo raa ya kuxíní raa viko pascua.

¹⁷ Sáa nkuaa' jee nkenta Jesús jín ni úxúvi' rá tee. ¹⁸ Sáa néé' raa nuun' mesa, yájí' raa, jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Máa naa' vá káchí' nì' nuun' rán ya ñin ránó'ó vá naku'va-a nu'u'. ñin ya néé' yájí' nká'nú jín nì' ví-i —nkachi' Jesús.

¹⁹ Saájee suviráa nkijji'é' nkukuéká ini raa, jee nkijji'é' ta ñin ta ñin raa káchí':

—¿Á nsú nu'u' ví-i?

Inka ka' nkachi':

—¿Á nsú nu'u' ví-i?

²⁰ Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Ĥin ya úxúvi' rán kúvi-i. Ĥin rán ya xínáji ixtatílá' ini ko'o' jín ni' ví-i. ²¹ Chi nu'u', ya nkenta kúvi ni' se'ya ñivi, íyó nijia k'i'ín ni' kúvi' ni', sáni káchí' nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí'. Soo ¡Na ná'ví ka' tee vá ya naku'va-a nu'u'! Va'a ka' ví-i retá ntu nkáku-u nékui —nkachi' re'.

²² Jee ni yáji' raa, jee ntĥin Jesús ĥin ixtatílá', jee nĥkatá'ví' re' nuun' Ndiosí'. Jee kuíre ntasáva re' maa, jee njia'a re' maa nuun' raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Tiĥin rán maa. Ya'á ví ĥuné'yú' ni'.

²³ Jee kuíre ntĥin re' ĥin vasú', jee njia'a re' nkuta'vi' re' nuun' Ndiosí', jee njia'a re' maa nuun' raa, jee ni'i ntáká raa maa. ²⁴ Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Ya'á ví niñi' ni' ya kati sáá kuno'o ni' sáva kakin' Ndiosí' tratú' jiáá, chi kuvi' ni' jie'e' rá kuachi kue'e' ñivi. ²⁵ Máá naa' káchí' ni' nuun' rán, ya nkó'o ni' ka' nixi' ya vixi' kúun yokú'ú' uva, ne kivi' nako'o jiáá tuku ni' maa, sáá kenta tatúní' Ndiosí' nuun' ni'i ñivi —nkachi' Jesús.

Stékútu'ún Jesús ya kachi' Pedro ya ntu jíní'-i re'

²⁶ Sáá nkuvi nita raa yaa' himno, ya nákuetú'ún-u Ndiosí', jee kuíre nkene raa ku'an' raa nuun' yuku naní Olivos.

27 Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Ntáka rán kininkava nayu'ví rán jee xinóo rán nu'u' yakuáá' vitan. Chi sáni káchí' nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí': “Ka'ni' ni' tee náka lanchi jee kutenuun rá lanchi”. 28 Soo retún nnateku' ii' ni' nteñu rá ní'i', jee xí'na ni' ka' kí'in' nuun' Galilea nsú ka' suvirán —nkachi' Jesús nuun' ráa.

29 Saájee Pedro nkachi' nuun' re':

—Súnika' ntáka ráa nayu'ví jee xinóo ráa nó'ó, soo nu'u' chi ntuví.

30 Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Máa naa' vá káchí' ni' nuun' nú ya: Yakuáá' vitan, níkn ne ntiá'an kana stó'o ya úví' íchí, suvinú vá kachi', ya ntu jíní' nú nu'u' uní' íchí —nkachi' Jesús nuun'-u.

31 Soo ni' in ka' nka'an' Pedro:

—Súnika' íyó kuvi' ni' jín nú, soo ni nsá' kachi' ni' ya ntu jíní' ni' nó'ó.

Jee suni sukuán nkachi' ntáka ráa.

Jíkátá'ví' Jesús nuun' naní Getsemaní

32 Jee nkenta Jesús jín rá tee súkuá'a jín re' in' nuun' naní Getsemaní. Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kunee' rán ya'á ni jíkátá'ví' ni' nuun' Ndiosí'.

33 Jee nke'en re' Pedro, Jacobo jín Juan, jee nkijji'é nkukú'yá ini re' jee nnani'ví' ví'í ini re'. 34 Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kúkuéká nasíkuiti' ini ni' ne kuéntá' reá ya jí'í' ni'.

Kunetu rán ya'á, jee kunee nito rán —nkachi' re' nuun' ráa.

35 Saájee Jesús nika re' ntí ka' ichinúún', jee ñakava nei re', jee nikatá'ví' re', vá reá kuvi jee nkúno'o re' tunó'ó vaji sikí' re' kiví' yukuán. 36 Jee nikatá'ví' re':

—¡Abba!^k ¡Tátá' ni'! Ní'i' nuun' vá kúvi sa'á nú. Sííyo nú tunó'ó ya vaji ko'o ni' ya'á. Soo koto sá'á nú nakuá' kuíni ni', chisa' sa'á sáni kuíni nú —sukuán nnakuetu re'.

37 Jee nnikó re', jee kixí' ráa nnani'in re' ráa. Jee nkachi' re' nuun' Pedro:

—Simón. ¿Á kixí' nú? ¿Á ntu nkúvi kunito nú ni in' hora?

38 Koo nito rán jee nakuetu rán, ya koto síkúvi ini rán kininkava rán nuun' kuachi'. Íyó nijia ya ñú'ún káñá ánima' rán sikúnkuvi va'a rán, soo táyá' yikikúñu rán —nkachi' Jesús nuun' ráa.

^kNOTA: Tu'un Hebreo ví Abba, ya kuíni kachi' tátá'.

39 Jee kuanakuetu tuku re', jee suni nuún nkachi' tuku re' tu'un ya ya nkachi' re'. 40 Jee nenta tuku re', jee kíxí' tuku ráa nnani'in' re' ráa, chi ne kúvéi ma'ná nuun' ráa. Jee ntu nkútúní' ini ráa ná nnaxiníkó ráa nuun' re'.

41 Jee nnta re' ya úní' íchí, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Á kíxí' ij' rán jee nájiáví rán? Ya nkuvira. Ya nkenta hora. Kune'ya rán. Su'va naku'va ráa nu'u', ya nkenta kúvi ni' se'ya ñivi, xintíin rá ñivi kuachi. 42 Nakoo rán. Nkó'ón' rán'. Jee kune'ya rán. Tee ya naku'va-a nu'u' ya vakuyatin-i —nkachi' Jesús.

Ntiin ráa Jesús

43 Ni ká'an' ij' re', jee ntañú'ún kuiti', nkenta Judas, ya kúvi ñin rá ni úxúvi' tee vá. Jee nkenta kue'e' ñivi jín re' ya ína'á ráa yuchi' espada jín yutun. Rá ñivi vá ví rá ntáji rá sutu' kúñá'nú, jín rá escriba, jín rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel. 44 Jee Judas, ya naku'va re' Jesús nuun' ráa, njia'a re' ñin seña nuun' ráa. Jee nkachi' re':

—Tee ya teyu'ú ni', suvi ví ya nánukú rán. Tiin rán maa. Jee kunaka kutú rán maa —nkachi' Judas.

45 Sáa nkenta re', jee ntañú'ún kuiti' nkuyatin re' nuun' Jesús, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Mestrú'.

Jee nteyu'ú re' maa. 46 Saájee ntiin ráa maa kua'an' ráa jín-i.

47 Soo ñin rá íñi yatin jín Jesús ntava' re' yuchi' espada re', jee nkuun re' maa so'o ñin rá musú' sutu' kúñánú ka', jee kuísá ñe'ne' re' so'o-o. 48 Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Á vaji rán jín yuchi' jín yutun sáva tiin rán nu'u', kuéntá' reá ñin tee kuí'ná ví ni', rújan? 49 Ni kivi' ñiñi ni' jín rán chíké'i veñu'un ká'nú, jee nxin'é'én' ni'. Jee ntu ntiin rán nu'u'. Soo sukuán kúvi sáva sikúnkuvi sáni káchí' nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí' —nkachi' Jesús nuun' ráa.

50 Saájee ntáká rá tee súkuá'a jín re' nke'e ráa nxinóo ráa re' jee ninu ráa.

Ñin tee súchí ya ninu

51 Jee ñin tee súchí nnikin' re' Jesús. Jee nniji nká'nú re' kuachi ñin sa'ma vítá ni. Jee ntiin ráa re'. 52 Soo nke'e re' nxinóo re' sa'ma vítá vá, jee íyó ñiñ re' ninu re'.

Íñí Jesús nuun' rá tee kúñá'nú nísotíñú xíná'má ráa re'

⁵³ Jee ñanaka ráa Jesús nuun' sutu' kúñá'nú ka'. Jee nkutútú ntáká rá sutu' kúñá'nú, jín rá tee kúñá'nú, jín rá escriba.

⁵⁴ Jee nnikin' íká Pedro ráa, ne nkenta re' chiké'i néé' ini ve'i sutu' kúñá'nú ka'. Jee néé' re' jín rá ñivi kúmí yuvéí, núvixin' re' yunú'ún'.

⁵⁵ Saájee rá sutu' kúñá'nú jín ntáká rá jié'né' kuachi nnukú ráa rá tee jiá'a ya náá' siki' Jesús, sáva ka'ni' ráa maa. Soo ntuná nnáni'in ráa. ⁵⁶ Chi kue'e' ñivi nsanáa' tú'ún ráa siki' re', soo ntu nkúnuún ka'an' ráa jie'e' ya káchi' ráa. ⁵⁷ Jee tee ká'ví ni nñakuiñi nichi jee nsanáa' tú'ún ráa siki' re' jee nkachi' ráa:

⁵⁸ —Rá nu'u' nteso'o ya nkachi' re': “Suvini' xináán' ni' veñu'un ká'nú ya'á, ya nsa'á jín na'á rá tee, jee kivi' úní' nasa'á ni' inka ka', ya ntu sá'á rá tee jín na'á-a” —nkachi' ráa.

⁵⁹ Jee ni sukuán ntu nkúnuún ka'an' ráa jie'e' ya nkachi' ráa.

⁶⁰ Saájee nñakuiñi nichi maá sutu' kúñá'nú ka' nteñu ráa, jee nīkatu'ún re' Jesús:

—¿Á ni nká'án' kuiti' nú? ¿Ná kúvi ya náá' jiá'a ráa siki' nú?

⁶¹ Soo nín íyó re', jee ntuná' nnáxinikó re'. Jee inka ichi ka' nīkatu'ún tuku sutu' kúñá'nú ka' maa, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Nó'ó ¿á kúvi nú Cristo, ya kúvi se'ya Ndiosí', ya netu' kúvi re'?

⁶² Jee nkachi' Jesús:

—Nu'u' ví-i. Jee nu'u', ya nkenta kúvi ni' se'ya ñivi, kuni' rán nu'u' kunee' ni' ichi kuá'á Ndiosí' kúñá'nú ka' nuun' ni'i, nuun' kúñá'nú ni' jín re'. Jee kuni' rán niji ni' nteñu viko' sūkún —nkachi' re' nuun' ráa.

⁶³ Saájee maá sutu' kúñá'nú ka' nñatá re' sa'ma re', sáva stúvi re' nuun' ni'i ya kít' nasikuiti' ini re'. Jee nkachi' re':

—¿Na nuun' jiniñú'ún-ó ka' ñivi sanáa' ya náá' siki' re' nuun'-ó, rúsa? ⁶⁴ Chi nteso'o rán ya nka'an' niva'a re' nne'ya re' Ndiosí'. ¿Naja íyó kúní' rán, rúsa? —nkachi' sutu' kúñá'nú ka'.

Jee ntáká ráa nsanáa' ráa ya néiká kúvi' re'. ⁶⁵ Jee ké'in ráa nkijjié'é tiésí' ráa nuun' re'. Jee ñasi' ráa nuun' re', jee jiá'a ráa re' jín yikí' ráa. Jee káchi' ráa nuun' re':

—Kachi' né ñin jiá'a-a nó'ó retú táji Ndiosí' tu'un nuun' nú.

Jee rá tee kúmí ráa re' nkatu' ráa nuun' re'.

Pedro káchí' ya ntu jíní' re' Jesús

66 Jee íñf Pedro chiji nuun' íyó chíké'i ini vé'í. Jee nkenta ñin ña'an kúvi musú' sutu' kúñá'nú ka'. 67 Jee sáá nini' ña ya núvixin' Pedro yunú'ún', jee nñakune'yá va'a ña nuun' re', jee nkachi' ña nuun' re':

—Jee suni nó'ó ranika' nīkónúun nú jín Jesús, tee kúvi ñuun Nazaret.

68 Soo maáre' nkachi' ntuví, jee nkachi' re':

—Ni ntu jíní' nī', ni ntu jiáku'un ini nī' ya káchí' nú.

Jee vakene re' jee nkenta re' ichi yuvé'í chíké'i. Jee nkana stó'o.

69 Jee sáá nini' tuku musú' vá re', jee nkijie'é tuku ña nkachi' ña nuun' rá íñf yukuán:

—Tee ya'á kúvi ñin rá kútá'án jín Jesús.

70 Soo tukuni nkachi' re' ya ntuví.

Sáá nkunúun ka', tukuni rá ñivi íñf yukuán nkachi' ráa nuun' Pedro:

—Kúvi nijia nú ñin rá kútá'án jín Jesús, chi tee Galilea kúvi nú, [chi kuéntá' ká'án' ráa ká'án' nú].

71 Soo nkijie'é re' nkachi' re' ya xinó'o Ndiosí' re' retún ntu ká'án' ñaa' re'. Jee nsanáa' re' ichinúun' Ndiosí':

—Ntu jíní' nī' tee ya'á, ya ká'án' rán jie'e'-e.

72 Jee ntañú'ún kuiti', nkana stó'o ya úv'í ichi. Jee nñaku'un ini Pedro ya nkachi' Jesús nuun' re': “Ñe ntiá'an kana stó'o ya úv'í íchí, unī' íchí kachi' nú ya ntu jíní' nú nu'u'” nkachi' Jesús. Jee sáá nñaku'un ini re' tu'un vá, jee nna'yu' re'.

Íñf Jesús ichinúun' Pilato

15 1 Jee sáá ntun' nkani', nñatú'ún rá sutu' kúñá'nú, jín rá tee kúñá'nú, jín rá escriba, jín nī'i rá inka ka' tee yí'f justicia ñá'nú ya néé' kuéntá' ráa nuun' Israel. Jee nī'nī' ráa Jesús, jee nnaka ráa maa, jee nñaku'va ráa maa xintín Pilato, ya kúvi tee ñuun Roma, ya tátúní' nuun' ñuun Israel. 2 Jee nīkatu'ún Pilato re':

—¿Á suvinú ví rey ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel?

Jee nñaxiní'kó Jesús nuun' re':

—Sukuán kúvi, sáni ya nkachi' nú.

3 Jee nxikóñá'án rá sutu' kúñá'nú re' kue'e' ví'í kuachi.

4 Saájee tukuni nīkatu'ún Pilato re':

—¿Á ni ntuná' náxiníko nú? Kuni' chi kue'e' kuachi xikóñá'án raa nó'ó.

5 Soo Jesús ntuná' nnáxiníko-o ka'. Saáva ntiví xini' Pilato.

Nsanáa' raa ya kuvi' Jesús

6 Soo ta viko Pascua, sukuáni siáa Pilato iin rá tee násí' vekaa ya jikán' rá ñivi Israel. 7 Jee íyo iin tee naní Barrabás.

Yí'í re' jín rá inka tee ini vekaa, chi nkantá'án raa jín rá tee nísotíñú jee ña'ni' raa ñivi. 8 Jee nkenta kue'e' ñivi ya nkijíé'é jikán' raa nuun' Pilato, ya sa'á re' sáni ya sa'á re' ta viko vá.

9 Saájee nīkatu'ún Pilato raa:

—¿Á kuíni rán ya siáa nī' rey, ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel, rújan?

10 Nkachi' re' su'va chi nini' re' ya tá'vi ini rá sutu' kúñá'nú né'yá raa Jesús. Jie'e' saáva njia'a raa maa nuun' re'. 11 Soo rá sutu' kúñá'nú vá nsiká'án' raa rá ñivi, ya kakan' raa, ya siáa' re' Barrabás nsú ka' Jesús.

12 Saájee Pilato nnáxiníko' tuku nuun' raa:

—¿Ná sa'á nī' jín maaré' ya kachí' rán ya kúvi rey ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel, rújan?

13 Jee tukuni nkanajín raa:

—¡Tekaa maa nuun' kurúsi'!

14 Soo Pilato nkachi' nuun' raa:

—¿Na kui? ¿Ná kúvi ya níva'a nsa'á re', rújan?

Soo suviráa saa nxiní'in raa ka' nkanajín raa:

—¡Tekaa maa nuun' kurúsi'!

15 Saájee Pilato kuíni re' kinoo va'a re' jín rá ñivi, jee nsíáa re' Barrabás. Jee nchi'i rá soldado yo'o Jesús nsa'á re', jee njia'a re' maa nuun' raa, sáva tekaa raa maa nuun' kurúsi', sáva ka'ni' raa maa.

16 Jee kuíre ñanaka rá soldado re' chíké'i néé' ini vetíñú, naní Pretorio. Jee nñastútú raa ntáká rá soldado. 17 Jee nsikúnijin raa iin sa'ma lí'í maa, kuéntá' sa'ma rey, Jee nsa'á tīyu' raa iin corona iñu, jee nchu'un raa maa xini' re'. 18 Jee nkijíé'é raa nka'an' u'vi' raa kuéntá' nka'an' yíñú'ún raa ni ka' nuun' re':

—¡Na ka' netu' ka' kuvi rey, ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel!

19 Jee nkuun ráa iin tuxíi xini' re', jee ntiesíí ráa nuun' re'. Jee nñakuññi ítí ráa nuun' re', sáva sa'á ráa ni ka' yíñú'ún ráa nuun' re', kuéntá' iin rey. 20 Sáa nni'i nsa'á kátá ini ráa nne'yá ráa re' sukuán, jee nsíyo ráa sa'ma lí'í nñu'un re', jee nnašikúnijin tuku ráa sa'ma re' maaré'. Jee ntava' ráa re' sáva tekaa ráa re' nuun' kurúsi' sáva kuvi' re'.

Ntekaa ráa Jesús nuun' kurúsi' jee ni'i' re'

21 Jee yukuán kuajia'a iin tee, jee ntetuvi ráa re' kuniso re' kurúsi' Jesús. Naní re' Simón, kúvi re' tee ñuun Cirene, jee kúvi re' tátá' Alejandro jín Rufo. Jee vaji re' iin kuaría'. 22 Jee kuanaaka ráa Jesús nuun' naní Gólgota, yukuán kúni káchí' “nuun' ñu'un yiki xini'”. 23 Jee njia'a ráa nixi' uva nsakanuun ráa jín sujje uva' naní mirra. Soo ntu ní'i re' maa. 24 Jee ntekaa ráa re' nuun' kurúsi'. Jee ntašáva ráa sa'ma re'. Nsíkí ráa suerte sáva kuni' ráa né iin ráa vá ni'in' maa.

25 Kúvi kaiin' yane'en, sáa ntekaa ráa re' nuun' kurúsi'. 26 Jee kuá' nxikóñá'án ráa re', sukuán ntee ráa nuun' yutun letrero, ya ntekaa ráa xini' kurúsi', ya káchí': “Rey ya tátúni' nuun' rá ñivi Israel”. 27 Jee ntekaa ráa uvi' rá tee kuí'ná jín re' jee ta nuun' ráa kurúsi' ráa, iin ichi kuá'á re' jee iin ichi sátin re'. 28 [Jee nsikúnkuvi sáni ya káchí' nuun' tutu' niso tu'un Ndiosí': “Ntiin kuéntá' ráa ya nkuvi re' kuéntá' iin rá tee sá'á kuachi.”] 29 Jee rá ñivi jiá'a yukuán ntenuun ráa re', jee nchisó íká ráa nuun' ráa nuun' re', jee nkachi' ráa:

—Ja! Nóló ví ya kani' veñu'un ká'nú, jee uni' kivi' nane'en nú maa. 30 Sikáku maánú jee nuun nú nuun' kurúsi' —nkachi' ráa nuun' re'.

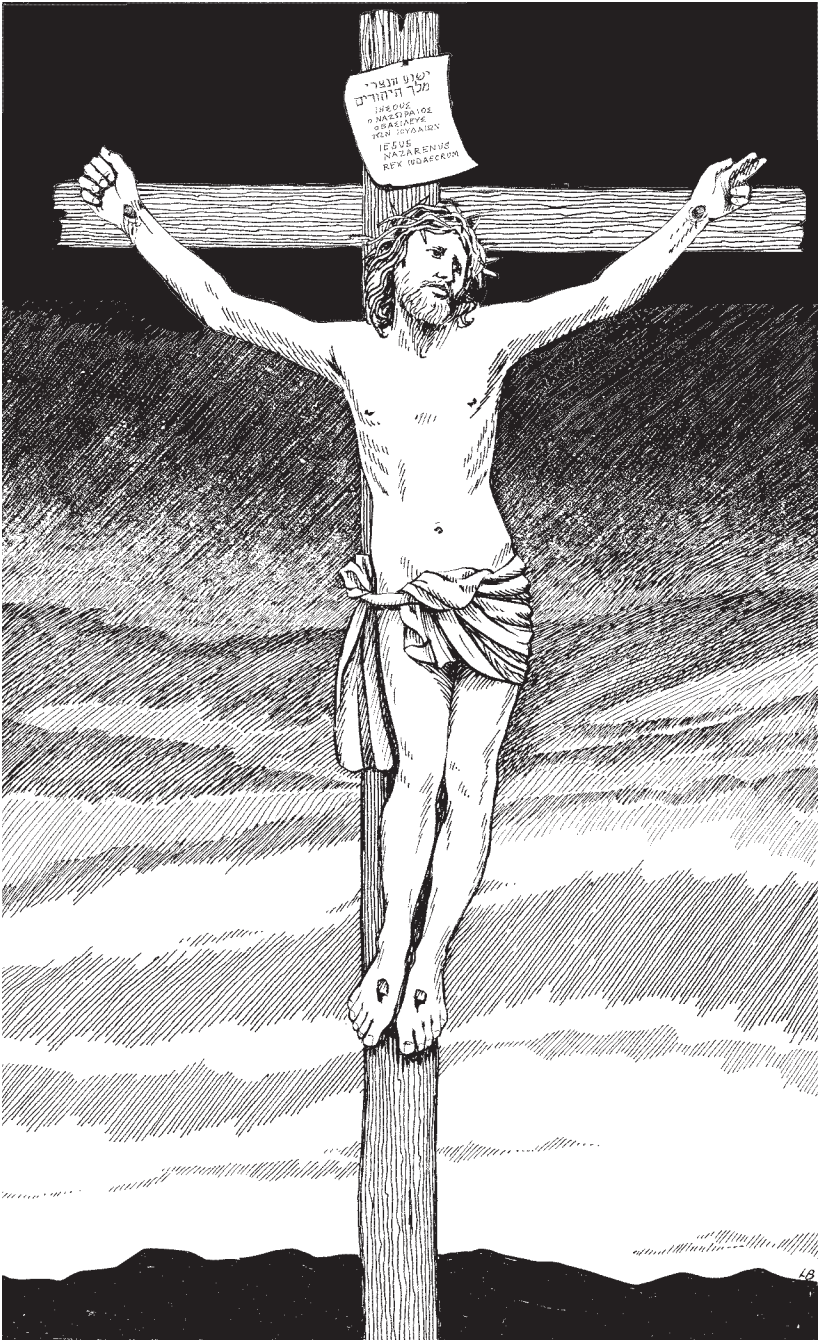
31 Suni sukuán rá sutu' kúñá'nú jín rá escriba nka'an' u'vi' ráa nne'yá re', jee nkachi' ráa nuun' iin inka ráa:

—Rá inka ka' ñivi nsikáku re', soo ntu kúvi sikáku re' maaré'. 32 ¡Cristo! ya kúvi rey ya tátúni' nación Israel, íyo nuun re' nuun' kurúsi' ntañú'ún, sáva kuni'-ó jee inu ini-ó maa —nkachi' rá sutu' kúñá'nú.

Jee rá inka ka' tee níntakaa nuun' rá kurúsi' jín re', suni ntenuun' ráa re'.

Ni'i' Jesús

33 Sáa nkenta sava nuví, jee nuneen' ni'i nuun' ñu'ún, jín ne kauni' yánini. 34 Jee maá kauni', nkanajín ni'in Jesús:

—¡Eloi! ¡Eloi! ¿Lama sabactani?

(Tu'un ya'á kuíni kachi': "¡Ndiosí' ni'! ¡Ndiosí' ni'! ¿Nakui chi nke'e nú nxinóo nú nu'u?")

³⁵ Jee ké'ín ráa íñí yukuán, sáá nteso'o ráa ya'á, nkachi' ráa:

—¡Teso'o rán! Kána re' Elías ya nkuvi profeta.

³⁶ Saájee ninu ñn tee jee nchunáji re' ñn tia'ma nuun' nixi' uva iyá, jee nchisó re' maa xini' ñn yutun, jee njia'a re' vá nuun' Jesús, sáva ko'o-o vá, jee nkachi' tee vá:

—Kunetu-ó. Jee kuni'-ó retún kiji Elías xinúun re' maa.

³⁷ Soo kuayú'ú Jesús nkanajín re' jee ni'i' re'. ³⁸ Jee sa'ma ká'nú nintakaa ñúmá'ñú jiásí' ini ve'i íí' ví'í ini veñu'un ká'nú, jee nñata' sava, ne xini'-i jín ne jie'e'-e. ³⁹ Jee maá capitán Roma íñí ichinúún' Jesús. Jee sáá nteso'o re' ya nkanajín-i su'va jee nini' re' ya su'va ni'i'-i, jee nkachi' re':

—Máa naa' vá nkuvi nijia tee ya'á se'ya Ndiosí'.

⁴⁰ Jee suni niñi rá ña'an nne'yá íká ráa. Jee nteñu ráa niñi María ñuun Magdala, jín Salomé, jín María, náná' José jín Jacobo, ya súchí ka'. ⁴¹ Jee sáá nnee' Jesús Galilea, jee rá ña'an ya'á nnikin' ráa Jesús, jee nchineí ráa re'. Jee suni niñi kue'e' ka' rá ña'an nkiji jín ré' ñuun ká'nú Jerusalén.

Nse'í ráa Jesús

⁴² Sáa nini kivi' yukuán, jee kúvi tiempú' sástakoo ráa, chi kúvi-i ñn kivi' kúní' ka' jee kenta kivi' nájiávi ráa. ⁴³ Jee nkenta José, tee ñuun Arimatea. Jee kúvi re' tee yí'í justicia ñá'nú, ya íyó ñá'nú rá ñivi nuun' re'. Jee suni íyó tuneí ini re' maá kivi' tátúní' Ndiosí' nuun' ni'i' ñiví. Jee nñasáneí re' ini re', jee ña'an' re' nuun' Pilato, jee nikan' re' ñuné'yú' Jesús. ⁴⁴ Jee ntiví xini' Pilato ya ya ni'i' Jesús. Jee nkana re' capitán, jee nikatú'ún re' maa, retú ya ni'i' Jesús. ⁴⁵ Jee sáá nkuká'nú ini re', ya nkachi' capitán, ya ya ni'i' Jesús, saájee njia'a re' ñuné'yú' vá nuun' José. ⁴⁶ Jee nke'en re' ñn sa'ma kuíjín va'a. Jee nxinúun re' ñuné'yú' vá, jee nsukún re' maa. Jee nchu'un re' maa ini yavi nuun' ya ñete ráa ne íka' kava. Jee nchina'an ráa ñn yuu' máa ká'nú nsikótíyu ráa maa yu'ú yavi vá, sáva kasi' ráa maa. ⁴⁷ Jee María ñuun Magdala, jín María náná' José, nini' ráa nuun' nse'í ráa ñuné'yú' Jesús.

Nnateku' ii' Jesús

16 ¹ Sáá njia'a kiví' nájiáví, jee María ñuun Magdala, jín Salomé jín María náná' Jacobo, nke'en ráa aceite jiávixi' sáva kichisó ráa maa nuun' ñuné'yú' Jesús. ² Jee ne'en ví'í domingo, kiví' xí'nañú'ún ya semana, ña'an' ráa nuun' yavi vá, sáá ntuun' nkanií'. ³ Jee jíkátu'ún tá'an ráa:

—¿Né ñin xitá yuu' ká'nú yu'ú yavi vá?

⁴ Soo sáá nnakoto ráa, jee nini' ráa ya ya nkuiyo yuu' vá, súnika' máá ká'nú nasíkuiti' ví-i. ⁵ Jee nkiví' ráa ini yavi vá, jee yukuán nini' ráa ñin tee súchí néé' re' ichi kuá'á ráa. Jee ñú'ún re' sa'ma kuíjín kání. Jee nyu'ví nasíkuiti' ráa.

⁶ Soo nkachi' re' nuun' ráa:

—Koto yú'ví rán. Jesús tee ñuun Nazaret ya nánukú rán, ya ní'í' nuun' kurúsi', ya nnateku' re', ya nnakoo re'. Ya ntuví re' ka' ya'á. Kune'yá rán nuun' nyakin' ráa maa. ⁷ Soo kuá'an kachi' rán nuun' rá tee nsukuá'a jín re', jín nuun' Pedro, ya xí'na re' ka' kí'in' Galilea nsú ka' suvirán. Yukuán kuni' rán maa, sáni nkachi' re' nuun' rán —nkachi' tee súchí vá.

⁸ Saájee nkene kunu ráa ne ini yavi vá, chi nkijie'é nkisi-i ráa jee ntiví xini' ráa. Jee ni ñin nuun' ntuná' nkachi' ráa, chi nyu'ví ráa.

Ntuvi Jesús nuun' María ña'an ñuun Magdala

⁹ [Sáá nnateku' ii' Jesús, yane'en' domingo kiví' xí'nañú'ún kájié'é semana, jee xí'na ka' nuun' María ñuun Magdala ntuvi re'. Jee kúvi ña ña'an ya ntava' re' uxa' tachí' kíni. ¹⁰ Jee ña'an' ña, jee ñakachitu'ún ña nuun' rá ñivi nkutá'an jín re'. Jee kúkuéká ini ráa, jee ná'yú' ráa. ¹¹ Soo sáá nteso'o ráa ya nnateku' ii' re', jín ya nini' ña maa, soo ntu nínú ini ráa ña.

Ntuvi Jesús nuun' uvi' rá tee ya sukuá'a jín re'

¹² Jee kuíre ni jíka núv'í ráa kuá'an' ráa nuun' kuaríá', jee sín ka' ntuvi Jesús nuun' ráa. ¹³ Jee sáá kuá'an' ráa jee nkachitu'un ráa maa nuun' rá inka ka', jee suni ntu nínú ini rává.

Sikunisotíñú Jesús rá tee súkuá'a jín re' ya kvi ráa apóstol

14 Jee kuéé ka', ntuvi Jesús nuun' rá ni uji' ñin tee, ni néé' ráa nuun' mesa kúxíní ráa. Jee nkuxeen re' nuun' ráa, ya ntu nínú ini ráa, ya ni'in ánima' ráa, chi ntu nínú ini ráa rá ñivi nini' ya nñateku' ij' re'.

15 Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kuá'án rán kuaíyó ñiví, jee stekútu'un rán tu'un vá'a Ndiosí' nuun' kuaíyó ñivi ñiví, ya nsa'á Ndiosí'. 16 ñin ñivi ya kuneí ini-i tu'un vá, jee kuanuté-e, jee nanitá'ví'-i. Soo ñin ya ntu kúneí ini tu'un vá, jee sanáa' Ndiosí' siki'-i ya kuno'o-o.

17 Jee rá seña ya'á koo jín rá ñivi, ya kúneí ini ráa nu'u', sáva stúvi-i ya íñí ni' jín ráa: Ya nuun' súvi ni' taníkín ráa rá tachí' kíni yí'í ñivi. Jee ka'an' ráa inka ka' nuun' tu'un, ya ntu jiáku'un ini ráa. 18 Jee tiin ráa koo' xeen', jee ré ko'o ráa nute kútá'án jín ñu'un xeen', ntuná' kuno'o ráa. Jee suni chisó ráa na'á ráa nuun' rá kú'ví' jee nuvi rává —nkachi' Jesús.

Nnaa Jesús súkún

19 Saájee sáa njia'a ya nka'an' maá Ito'o'-ó Jesús jín ráa, jee nxináa Ndiosí' Jesús súkún. Jee ñakunee' re' ichi kuá'á Ndiosí' nuun' tatúní' re' jín-i. 20 Jee nkeichí rá tee vá, jee nñin nstekútu'un ráa tu'un vá'a Ndiosí', jee nchíneí maá Ito'o'-ó ráa, jee nstúvi re' ya náá' ví tu'un vá jín seña ij' nsa'á re'. Saá koo. Amén.]